

4805
A2056

Wambola.

Jutustus wanast Gesti ajalooft.

(1209—1212)

Rirja pannud A. Saal.

W **A** **W**
I. aune.

Tartus, 1889.

Trükitud Joh. Solba kulusga.

Sind 15 kop.

A 2056

Wambola.

Zutustus wanast Gesti ajalooft.

(1209—1212)

Kirjapannud A. Saal.

Tartus, 1889.

Trülitud Joh. Solba kuluuga.

Дозволено Цензурою. Дерптъ, 21. Декабря 1888 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

23564

Lugejale.

Geskeiswaja jutu kirjutamist on see mõte sünnitanud, et selle läbi Eesti wana aja ja ajaloo tundmist edendada. Sellepärast on ka ta kirjutaja hoolega selle peale waadanud, et ta nii õiget ajaloo wärwi kannaks, nagu jeda sarnase jutu juures iganes võimalik on. Eesti keeles on ju wana Eesti ajaloo kohta kõige osawamatest fulgedest häid raamatuid, millede najal igaüks isegi selle jutu ajaloolist ja rahwateadlist külge võib wõrrelda. Kirjutaja esialgne mõte oli igasse kohta, kus ta arwates põhjendust waja oleks olnud, hallikad juurde tähendada. Aga see jäi sellepärast tegemata, et tähendused jutu lugemises ainult ekstitajaks on raamatu asjata kirjuks teewad, kuna lugejal tähendatud raamatuid ja kirjastid, mis paraku enamiste kõik wõerakeelelised on, järele otsimiseks käepärast ei saaks olema. Kes ise wana Eesti ajalooft midagi on kirjutanud, see teab misugune ülesanne see on, ajaloolist juttu kirjutada. Tal puuduwad iga sammuga peal tarwilised teadused, millede kättesaamiseks künned wana aja uurijate kirjad tihti weel ei mõju.

Praegu ei ole üht ainust kirja ega raamatut olemas, kust tarwilisi teadusi kõik korraga saaks. Kui mõnele lugejale siiski mõni asi wiltu peaks näitama olema, siis oleks kirjutaja talle selle teada andmise eest wäga tänulik. Kes aga kõne wiisil midagi iseäralikku leiab, mis talle mitte küllalt tuttan ega harjunud ei ole, seda palun mitte ära unustada, et jutu kirjutajal ikka see aeg juhatuseks on olnud, millest lugu räägib.

Kirjutaja.

I. Wend ja õde.

— Waife, mu ella õeke, ära kurwasta oma wenna päraft. Ma tean, et fa mind armastad nagu õe kohus. Isa-maa on häbas, waenlased tungiwad maale, murupinda punas-tab wenna weri, külade asemele asuwad tuhahunikud, mehi tapab tugewa waenlase teraw raud ja naisi ning lapsi ootab wangipõlw! Ma lähen sõtta, püha kohus kutsub mind. Üra nuta! Sa ei aima, kui suurt walu fu pisarad sinu õnne-tumale wennale teewad — — —

— Õnnetumale wennale! wastas sale piiga ja waa-tas seal juures pisaril filmil noore sõjamehe otsa, kelle näuft täna mitte see waimustus ja julgus ei paistnud nagu ta õde nägema oli harjunud. Noor sõjamees kohmetas selle waate ees wähe ära, mis nii tähtsa rõhuga üteldud sõnadele imelist mõju andis. — Wend, mis ajast saadik teeb isamaa kait-simine, Taara püha hiiede hoidmine ja sinu rahwa wabaduse peastmine, sind õnnetumaks? See on siamaale iga Eesti wanema auu ja õnn olnud, kui ta maa waenlastest wõis peasta.

— See on ka minu õnn, aga — — — aeg on otfas, päife wajub õhtule ja minul on weel pikk tee ees, kõneles ta kogeldamise järele jälle elawalt edasi. — Taara wägew käfti kaitsku sind kohus, kuni ma kui wõidumees tagasi tulen eht wapra sõjamehena isamaa ja omaste eest wõideldes lahingus langen. — Õde, kas fa siis mulle ka sõjalaulusi lahtu-miseks ei laula? Miks ei laula fa mulle, nagu kõik teised õed oma wendadele neid sõtta saates:

Wennakene, noorulene,
Pane selga surma särki,
Pane jalga surma sukad,
Pane kaela kalnu rätti,
Wõtta kätte koole kindad j. n. e.

Neid sõnu rääkis noor sõjamees mureliku naeratusega ja waatas seal juures nii soojaalt piigakese otsa, et see üsna segaselt filmad maha löi.

— Ma näen küll, et ma find õe wiisil kodust ära ei wõi facta, wastas ta taha. Mu meel on nii kurb, ma ei jaksa lahku-mise laulu laulda, ma ei tea, kust see tuleb. Sa näed kal-lis wend, ma olen halb õdel! Ma ei tea isegi, mis mul on — mu süda aimab paha — mu meel on segane.

— Ella õeke, ja kardad, et ma enam sõjast tagasi ei tule? Kui see wägewa Laara tahtmine on, siis ei wõi meie surelikud selle wastu midagi. Waenlane on terwele Ugaunia maale õnnetust külwarud. See oleks patt, kui meie siin mitte ühel meelel wälja ei astuks. Elawatest sõjameestest tahame talle walli ette ehitada. Minult meie külmaks saanud kehade üle wõib ta meie maale saada. Ma usun, et Laara meid kõiges asjas kaitseb ja wõiduga koju tagasi saadab. Palu fina ka meile wõidu õnne!

— Ma tahan seda teha —

— Pühad hiie waimud kaitsku find! Päike läheneb loodele, ma pean ruttama. Kuulus wanem Lembit ootab mind wahest. Pigista weel kord oma wenna kätt — kui-wata oma pisarad — anna mulle weel kord suud! Kui Laara tahab, siis wõin ma weel tagasi tulla. Üra kardad surma, oma usu ja rahwa eest sureb iga sõjamees rõõmuga.

— Ma ei kardad surma, wastas õde waewalt kuuldawa, rõõhutud healega — ma kardan —

Sõnad jäiwad talle keele peale kinni.

— Mis sa kardad? räägi, räägi!

Ja sõjamehe heal wärises.

— Et Laewaisa meid nuhelda tahab.

— Mis oleme meie siis kurja teinud?

— Sina wahest mitte, aga mina, sofistatsiwad piiga lõkendawad roofihuuled.

— Marjameelne õekene! Sina ei ole kellegile ilmas paha teinud, mis eest Laaral find õigus oleks nuhelda. Räägi kõik oma südame pealt ära, mis find koormab. Wõib olla, et meie wahest siin ilmas enam lõtku ei saa. Sa

wõib ju julgeste kõik oma truu wenna kõrwadele usaldada. Alma wastu on mu huuled ju saladusest tummad. Räägi!

Piiga näis enefega kängeste wõitlema. Siis ütles ta häfiste pool lämmatanud healega: — Ma armastan sind enam, kui õde wenda armastada wõib — —

Nendel sõnadel oli määratu mõju. Noor sõjamees tundis, kuidas ta wärisewad käed jõu kautasiwad ning piiga eneste wahelt maha tahtsiwad pillata. Aga ta katsus ennast walitseda. — Õnnetu õde! sai ta waewaga weel kõnelda. Sinu wend ei ole ka õnnelik. Jää jumalaga. Sinu eest tahan ma wõidelda, — sinu õnnetus annab mulle jõudu ja julgust — aga lahingist ei tohi ma tagasi tulla ega sind oma wõiduhinnaks pärida. —

Wiimseid sõnu rääkis ta nii tawaja, et õde neid ei kuulnud, sest sifimised tundmused nõudsiwad enese awaldamist waljus nutmises.

Kui ta ennast oli wähe waigistanud ja filmad üles tõstis, ei olnud wenda enam kuskil näha. Ta oli ära läinud ja õde üksi oma õnnetuse sisse jätnud, ilma ainsa troosti sõnata! Piiga oli selle üle wäga ehmatanud. Ta oli wist oma ettewaatamata tunnistusega õiglase wenna südant haawanud ja ennast selle läbi tema filmis alandanud — nõnda mõtles piiga ise eneses. Siinemaale oli ta küll oma tundmuste warjanud ja häwitawat armutululest oma rinnas üksi oma teada põleba lastnud, aga sel filmapilgul, mil ta wend lahkus ja wahesti igaweste ära wõis jääda, ei suutnud ta enam oma keelbud tundmustele piiri panna, waid awaldas neid sõnades, mida wend tegudest ennegi oleks pidanud mõistma. Ta ei olnud seda asja mitte enne hoolega järele mõtelnud, sellepärast ei wõinud ta ka ette arwata, mis sugune tagajärg ta tunnistusel wõib olla. Nüüd nägi ta, et ta sellega wistist suurt õnnetust oli sünnitanud. See teadmine tegi teda weel kahewõrdselt õnnetumaks.

Päike oli aegamööda metsa warju wajunud, õhk jahedaks läinud ja tuul waihinud. Puude ladwad särasiwad küll weel kulla hiilgusega weerewa päikese paistel, aga nad

ei sahisenud enam. Pühad hiiepuud ei kõnelenud enam Taara ega vastanud palvetajale piigakesele aastasadade waruste tammede all pühal hiel midagi. Kõik oli wait kui hauas.

Pikkamisi tõusis Waife ühe määratu tamme alt üles. Kartlitult waatas ta enese ümber. See koht oli talle tutaw Salumäe hiis. Siin oli ta ikka hea meelega wiibinud, rõõmus ja kurbduses lapselikka palweid kõrgete waimude ette saatnud ning iga kord kergitust kurbdusele ja waigistust walule leidnud. Kui ta oma lapselikku palwe ära luges ja ohwri suure Uku kiwi juurde maha pani, siis rääkisiwad kolm suurt tamme, mis lageda lingu otsas wanast ajast jaadil kaswasiwad, iseeneses tasa ning noor sarapuu ja kase mets kaugemal ümber ringi sahisid waitfelt ühes. Neis healtes kuulis ilma süüta piiga kõige kaunimaid troostisõnu. Täna oli ta küll ka kuulatanud, palunud, nutnud ja jälle kuulatanud, aga puud ei kõnelenud midagi! Mistist oli Taara wihane. Kartus läis ta hingesse. Ta tõstis oma silmad kuulatud metsa latwade poole ja hiiidis sügawa õhkamisega:

— Taara, oh Taara, miks ei anna mulle wastust! Miks su püha hiie jeepuud ei sahistu enam troosti mu kurwasse südamesse! Ära lase mind selle tundmuse koorma all surra, mis sa ise sureliste rinda oled istutanud. Ma tean küll, et ma selle taewalise andega meeletumalt olen mänginud ja oma lihast wenda armastama hakanud. Ma ei wõinud selle wastu midagi. Ma olen wõidelnud, kuidas nõrk neiuke iganes oma tundmuste wastu wõib wõidelda, nagu sa ise tead. Ma tõutan sulle, et ma oma patuste tundmuste wastu kõigest jõust tahan wõidelda, aga hoia fina oma hiisi häda ja rahwast õnnetuse eest. — Kas sa, wägew waim, oma sõnumi kuulutajad, jeepuud, tummaks oled teinud, et waest Waiket meele ärakeitmises siit lahkuda lasta? Wõi ei kuule sa mu sõnu? Tule sinagi, õrn tuule õhuke, pane püha puude lehed jälle lehisema ja kanna nende läbi mu õhkamised ja palwed wägewa Taara ette. Ta ei wõi mind abita jätta.

2. Wõeras wanake.

Jälle tõstis neiu filmad üles jeepuude poole ning ootas, mis need vastavad. Ses olekus oli ta ära rääkimata ilus. Priskelestest põsklestest paistis ditsew noorus ja selgetest filmadest puhas süda ja neiuilik õrnus. Ta ei wäsinud wastust ootamast . . . Ja lehed sahisesiwad. Neiu kuulas terawamalt. Oli ta palwe kuulda wõetud, wõi oli see paljas kahisemine ta ärritatud kõrwades? Ei, tasane sahin tungis uuesti ta kõrwu, aga mitte kõrgelt püha puude pealt, waid alt eemal seiswate pöösaste wahelt. Kui ta filmad sinna poole löi, ehmatas ta ära. Noorte sarapuu pöösaste wahelt astus üks wana mehike hiie lagendikule, suur must koer käis temaga ühes. Waike waatas terawalt. Tal oliwad harwad hallid juuksed peas ja sügawad kortsud otša ees, nagu oleks ta ilmas palju walupäiwi näinud. Ta nagu oli wäga wana, aga filmadest paistis weel nooreea erkus ja julgus.

Piiga oli ära ehmatanud. Wärisedes hüüdis ta wiimaks: — Wõeras, kes sa oled? Inimene wõi waim? Kas on sind waenlased mere wete tagast wõi Taara oma taewastest kodadest siia saatnud?

Sall wanake waatas enese ümber ja kui ta piigalest natuke aega oli filmitsenud, siis kõneles ta: — Laps, ära kardä mind. Ma ei ole waenlane mere wete tagast ega waim Taara taewastest kodadest, waid wana, wana inimene, kes enam kellegile kurja ei tee.

Nende sõnadega oli ta tüdrukü juures-ohwri kiwi peal aset wõtnud. Ta lahked filmad ja mähse tasane heal kautas neiu südamest kartuse jäljetuks ära. Urda ja osawõtliku meelega waatas ta wanakese peale.

— Mis sa siin üksi teed? küsis wanake.

Neiuke punastas ära ja löi häbelikult filmad maha. Siis ütles ta: — Ma saatsin oma wenda sõtta ja palusin siin sõjameestele taewaliste õnnistust. Siin on püha Taara hiis —

— Ma tean. See on ilus, laps. Sõjameeste eest peab itka paluma ja sõjajumalale ohwrid tooma.

— Hõbedane hallpeakene, ütles neiu imestades. Sa oled ju üsna võeras, kust võid sa seda kohta tunda?

— Ei lapsuke, see koht on mulle väga tuttav, ehk ma küll mõnda kümmend juve ega talve enam siin pole olnud, vastas wanake lahtelt. Ma olen kaugel käinud ja palju waeva näinud. Müüd on jõud otsas. Siin pühas paigas, mille külles mu nooruse rõõmude mälestused ripuvad ja ta wanas rinnas ilma tormide ja marude käes ära ei ole kustunud, siin tahan ma puhata ja kadunud õnne maitseada. Muud õnne mul ilmas pole. Kõik on kadunud. Minu hülgaw nooruse aeg ja õnnelised päewad on must kaugel nagu õhtune eha seal kaugel Taara taewa serwal.

Osawõtliku neiu filma tikkusiwad pisarad tulema, nii liigutas teda wanakese kõne. Wanamees oli väga ta meele pärast.

— Aeg on juba õige hiline, rääkis neiu osawõtlikult, ilm läheb jahedaks ja wanadele kontidele on puhkamist waja. Kus on su õomaja?

— Kus õhtu, seal õomaja, oli lühike wastus. Minul ei ole siin lähedal kuskil pärispaika. Pühad hiiepuud wõiwad mind oma warju alla wõtta.

— Pühad hiiepuud ei wõi sind aga kiskjate metsloomade eest kaitsta, rääkis neiu wasta. Tule minuga ühes, ma tahan sulle hea õomaja muretseda.

— Kuhu tahad ja mu siis wiia? Siin ligidal ei ole õhtegi peret.

— Soontaganasse. See ei ole mitte kaugel.

— Soontaganasse! Mis pärast just sinna? küsis wanake imeks pannes.

— Ma olen Soontaganalt ja wiin su oma isa linna.

— Sina Soontaganalt — ja see on sinu isa linn?

Wanakese nägu oli forraga õige kortsu läinud ning tasane õhkamine tungis ta huultelt. Ta wahtis pimedalt enese ette maha, just kui oleks hääkske ta rõõmufarikasse libedat sappi walatud.

— Mine koju, laps, ütles ta wiimaks. See Soontagana linna on pikk ja kardetaw. Ole ettevaatlik! Õnne-

tus varitseb igal wilbakal sammul. Tõtta, et weel eha-
kahmakul üle soo saad. Dõ küünal tõuseb alles esimesel
kukelaulul taewa wõlwile. Mina ei tule Soontaganasse;
ma jään siia!

Imeks pannes küsis neiuke: — Kust tead sina, kes sa
siin hoopis wõeras oled, Soontagana teed? Seda teed käi-
wad üffi wanemad ja Soontagana rahwas ilma juhita. Lei-
sed ei tunne seda mitte. Sa sind ei ole ma weel ialgi
Soontaganas näinud.

— Ma olen Soontagana teed niisama tunnud nagu
kõiki kohti siin ümberkaudu. Aga mis see siia puutub?
Mina fina oma koju!

Wanakese suunurgad liikusiwad hoopis iseäralikult, kui
ta Soontagana nime kuulis ehk seda ise suhu wõttis. See
näis igakord nagu teraw mõök walusaste ta südamesse tor-
kawat ning seal mälestusi äratawat, mis walusad olivad.
Neiukene tundis iseäralist ärdust aruldase wõera wastu. Ta
ei oleks sugugi temast tahtnud lahkuda, aga wanakese sõnad
olivad korraga karedamaks ja nägu waljumaks läinud, ning
ta lahke waade wäga tõsiseks muutunud. Waljumalt ja pea
kaskides kõneles ta siis: — Ütle kodus, et kõik walusad
oleksiwad. Waenlased otsiwad Soontagana teed. Mina ei
wõi magada. Ma tahan walwata — isamaad teenida, ehk
isamaa küll mind ära tõuganud — —

Wiimased sõnad suriwad tase ta keele peale. Neiuke
ei julgenud enam wasta rääkida, ehk ta küll sellega sugugi
harjunud ei olnud, et keegi wõeras talle kaskiwat nägu oleks
julgenud näidata. Ta oli kõrge ülema tütar, kelle soowisid
juba filmadest ära püüti lugeda ja sõna lausumata täita.
Selle wanakese näust paistis aga iseäraline wõimus, mis
sõnatuulmist nõudis.

— Taara õnnistagu sind, isale, ütles Waite ja kadus
nagu kergejalgne hirw noore lehtpuu metsa all, mis kauni
hiiekingu ümber kaswas, wanakese filmist. Roua waatas
hallpea kena lapse järele. Tema filmad olivad talle mitmed
kenad mälestused wanast ajast meelde nõidunud. Nooruse
tulukene wälkus ta julgeist filmadest, mis tunnistas, et ta

waim praegu 30 aastat minewikus wiibis. Kuis oli siis kõik teifiti! Kas ei olnud tema siis kui wägew wanem terwel maal siin ümberkaudu esimene ja waenlastest igalpool kardetud mees! Ja nüüd uitis ta kepi najal kui kõigist tundmata wanakene ilmas ümber, ilma koduta, ilma omaksita! Soontagana linn oli ta eluase olnud, kuhu keegi waenlane sisse ei peasenud. Oma wahwuse eest Rootsi sõjas oli ta Gestimaa kõige kaunima piiga, Nurmegunda wanema tütre Linda, enesele wõiduhinnana abikaasaks pärinud ning temaga õnnelikku elu elanud. Aga õnnetus ei hää tülles, ta hääb ära minnes. Üks tema nurjatu alam Panda, kes ammuigi oma peremehe peale wihane oli, meelitas Saaremaa wägewa wanema Wahtula suure sõjawäega Soontagana alla ja wiis ühel pimedal ööl terve sõjawäe kitsast sooteed mööda Soontaganasse. Enne kui Soontagana wanem äraandmist oleks aimatagi mõistnud, oli ta malewa maha löödud, linn wõidetud ning wanem, kes keegi muu ei olnud, kui halli peaga wanakene hiiemäel, kinni seutud ja wangi wiidud. Mõne aasta järele tuli Saaremaal suur sõda Rootslastega, kes küll wõitjaks ei jäänud, aga fiiski hulga Saarlaste wara ära riisusiwad ja inimesi wangi wiisiwad. Sõjawangide seas oli ka tema, endine Soontagana wanem, olnud. Sellest ajast oli juba 30 aastat mööda. See oli raske aeg, täis waewa ja wiletsust olnud. Higitilgad tõusiwad ta kortsus otsaesise ja palgede peale, kui ta selle aja peale tagasi mõtles. Sealt oli ta oma nāu peale need sügawad kortsud saanud. Wabaduses sündinud mees, waba ja julge rahwa wõrft — ja siis waenlaste ori — seda jõudis ainult üks nii tugew mees, nagu Soontagana walitsejate wõsu ja wanem, wälja kannatada. Wiimaks läks tal korda ära põgeneda ning jõudis ka otsatumate hädade ja waewade järele õnnelikult isamaale tagasi. Aga kuidas oli kõik selle aja sees teiseks läinud! Ta ei leidnud enam üht ainustki tuttavat nägu, kõik oliwad temale ja tema kõigile wõeras. Keegi ei mõistnud arwata, et see wana hallpea endine kuulus kangelane ja suur sõjamees Soontagana wanem oli, keda rohkem kui weerandsaja aasta eest igalpool auustati ja kardeti.

See ei teinud talle sugugi peawalu, sest nüüd oli ta ilmas õppinud inimesi teenima ning käsuandmisest hoopis ära wõerdunud. Ta tahtis ka täiä wõeraks jääda ning ialgi enam oma õigust pärima hakata. Nüüd ei olnud aega isekeskes tülitseada, kus waenlased isamaa pinda tallaswad ja hukatust külwasiwad. Kui ta järeletulejad Soontaganas tugewad ja waprud sõjamehed oliwad, kes waenlase wastu julgeste wälja astusiwad, siis oli kõik korras. Ta oli oma naise ja lapse järele kuulunud, aga keegi ei teadnud neist sõnakestki kõneleda. Wiimaks kautas ta nende jälleleidmise lootuse üsna ära, sest naine wõis wanaduse ja tütar mingisuguse õnnetuse läbi surunud olla. Ta pidi siis üksi oma elupäiwi lõpetama. Nooreea mälestused oliwad ta kolmekümne pika orjaaasta järele jälle pühale Salumäe hiiele kutsunud. Ta ei saanud praegugi weel aru, kas selle wäikse noorepõlwe mälestuste maal wõi tõeste kena neiu filmadel see imelik wõim oli, mis temale ta turba minemistku arusaamata kombel nii elawalt filmade ette tõi. Nii kena oli kord ka tema Linda olnud, kui ta temale kui kõigist auustatud sõjamehele lille pärja pähä pani ja awalikult tema mõrsjaks sai, — nii kaunilt ja pehmelt oli ka Linda heal temale helisenud, nagu nüüd selle wõera neiuksese õrn heal. Ta oleks hea meelega kena lapsega weel kauem kõnelemb, aga ta oli ju Soontaganast, ja Soontagana isand oli ta kõige suurem waenlane. Nii pidi piigake siis tema waenlase tütar olema, kellele tal mingisugust põhjust ei olnud ligineda.

— Aga kas meie siis igaweste wiha peame pidama ja üksteisele waenlaseks jääma? küsis ta iseeneses. Mis waenlane mina ka weel wõin olla? Mul ei ole ju enam mingit wäge ega wõimust — ja wõimetu waenlane ei ole kellegi waenlane. Ei tea, kuidas Wahtula enese käsi selle pika aja sees on käinud, mil mina wangipõlwes elasin ja ilma mõõda hulkusin. Kas ei ole ajad hoopis muutunud ja endised waenlased sõpradeks teinud? Sel ajal käis rahwas ülemeelsuses oma suguwendi riisumas ning üks ülemeelne wanem käis teisega sõdimas. Nüüd on aga wäljastpoolt wägewad waenlased maale tükkinud ning tule ja mõõgaga mitmed maakon-

nad lagedaks teinud. Kas võib nüüd siis veel wend wenna wastu taperit tõsta? Ei, see ei või olla, nii tõeste kui ma fiin Taara pühal hiiel seisin. Nüüd ei ole enam wend wenna waenlane. Ma tunnen väga hästi oma esiwanemate kindlat meelt, mis veel minulgi wanal inimesel were karmemalt liikuma paneb. Ma olen mõral maal palju näinud, palju õppinud, millest meie rahwal nüüd kasu oleks, aga mu kurb saatus on minu oma isamaa ja rahwa wastu tuimaks teinud. See ei ole õige, see ei tohi enam nii edasi minna. —

Mega mööda olivad ta mõtted nii elawaks läinud, et keel neile sõnu laenas. Koorepõlwe waimustus oli nagu imewäl jälle ta hingesse tagasi tulnud ja ta filmad sätendawad, mis nii väga kustuma küünla wiimast loitnemist meelde tuletas. Ta oli oma kae kõrgele ülesse tõstnud ja seisib firgelt, nagu kord oma wahwa malewa eesotsas, ning lõneles pühalikult kõrgete hiiepuude poole waadates:

— Teie, suure Taara pühad puud, kuulge mu sõnu! Mina olen wana, mu juuksed on walged — mis ma luban, seda ma ka pean. Teie all olen ma lapse põlwes ohwerdanud. Nüüd mul seda ei ole. Ma tean aga, et ülemere mehed meie rahwa orja ikkesse tahawad panna ja tema pühad hiied ära häwitada. Taara, ma tõutan sulle su tammi-kus, et mina nii kaua, kui mul hinge rinnus on, oma õnnetu isamaa kasuks kõik oma jõu tahan ohwerdada. Meie mehed ei pea enne puhkama, kui maa ja rahwa waenlased jõuetumaks on tehtud ehk meie ise oma werega enese kallist maa pinda kaetnud ning kalmule kolletanud . . .

Widewik oli ammugi ilma oma waibaga katnud ning ehakumagi iepuu latwadelt ära kustunud, kui wanake kindlal ettewõtmisel hiiemäelt lahkus ning oma suure koera seltsis soo serwa mööda suurema metsa poole sammus. Ta astus ettewaadates edasi ja kadus wiimaks pimedada metsa alla ära, mille oksade wahelt tähed selgest taewast maha siraswad.

3. Waenlafed.

Luttawast Hiimäest umbes üks sööma uni*) põhja poole seisis keset suurt Awasti**) sood Soontagana maa linn ühe umbes 1000 sammu pika ja 500 sammu laia saare peal. Salumäelt***) käis ainus tehtud tee läbi põhjatu soo kindlasse Soontagana linna. Mujalt ei olnud ainsalgi elawal hingel võimalik Soontaganasse jaada. Seegi ainus tee oli nii kunstlikult otseti soo sisse löödud postide otsa tehtud, et mõrad inimesed ilma juhita seda teed mööda ei mõistnud käia. See tuli sellest, et teda sugugi näha ei olnud, waid põlwist saadik fogase soowee all warjul seisis. Kes tee otsa peale sai see ei olnud ammugi weel julge, et ta Soontaganasse sai. Salatee oli kitsas ja kõwer. Kes ta kõwerdusi hästi ei tunnud, see astus ühe häfilise käänu peal kõrwa ning uppus põhjatuma mudasoo sees peafematast ära. Slegi Soontagana elanikud pidiwad hoolega sammusid lugema ja mitmeid märkisid tähele panema, kui mitte surma ei tahtnud saada. Niisugust teed oli umbes kaks wersta. Siis tuli weikene saarekene kena metsaga. Kesest saart käis tee suure ja tugewa müüri alt pikuti mööda, mille peal arutamad wirnad kiwa ja palka seisiwad, et neid ülewelt waenlase peale loopida, kui tal korda pidi minema läbi soo tungida.

Terwest Soontagana linnast paistis ainult selle ees- saare mets üle auruse soo Salumäele ära. Pimedus oli juba ammugi kätte jõudnud, kui Waite Salumäelt selle musta fogu poole soo peale hakkas sammuma. Ta oli Salumäe tammede all natuke aega wiitnud, sest siin puhkasiwad kõikide Soontagana wanemate luud. Kõik oli ümberringi wait ja waga ja isegi pehme rohuke piiga jalgade all ei teinud kähinat. See surma waihus tegi ta üsna kartlikuks, nii et temagi seda ei julgenud segada. Ta astus hinge pidades tinku mööda alla wõsa metsa poole, et oma kardetawa tee otsa üles otsida ja siis ette waatlikult läbi wee kodu minna.

*) Kui werstasid weel ei tuntud, siis möödeti maad aja järele, nagu Saksamaal praegugi weel liht rahwa juures tunni järele!

**) Mihkli kihelkonnas paremal Kasari kaldal.

***) Praeguse Mihkli kirku juures.

Juba hakkasivad tänase sündmusriika päewa mälestused endid mõtetesse koguma, kui häliste tasane jutukõmin ta kõrvu kostis. Ohmatades kargas ta ühe pimeda sarapuu põõsa taha ning jäi hinge pidades kuulama.

— Tee hakatus on käes, rääkis keegi tafa.

— Täm paikõ enim ab tundõ¹⁾, vastas teine heal võeras murdes. Niisugust keelemurret oli kuulaja ühe Liivi sõjawangi käest kuulnud. — Waenlased, mõtles Waite hirmuga, sest ta oli palju sellest kuulnud, et Liivlased Sakslaste ja Lätlastega üheskoos Gestlaste vastu sõdimas käisivad. Edasi minemise peale ei võinud ta mõeldagi, tagasi minnes oleks teda ka wahest võidud kuulda ja kinni wõtta. Sellepärast polnud tal mingit muud nõuu, kui oma warjupaika ootama jääda, kuni tee lahti saab.

— Ta on umbes põlwini wee all.

— Kas sa mõistad minu mehi õõsel salaja linna wiia, kui ma kord sõdima tulen? küsis võerast murret kõneleja mees.

— Tee on väga kõwer ja sellepärast kardetaw, vastas teine heal heas Gest'i keeles. Mitme aasta eest käisin ma küll kord seda teed, aga olin ta ära unustanud, kui mitu sammu ükski kään teisest kaugel on. Täna sain aga jälle mitu saladust wälja. Soontagana noor wanem Wambola tuli ühe piigaga seda teed. Ma panin siitsamast wõsastikust nende käiki hoolega tähele, lugesin liikumise ja aja järele sammusid ning arwan, et nüüd mitte palju ei puudu. Kui ma tagasi minekut ka oleksin näinud, siis wõiksin ma üsna julgeste teenäitamise enese peale wõtta.

— Soontagana noor wanem? ütlesid ja. Sa ta ei ole weel tagasi läinud?

— Ega wanem ise tagasi ei lähegi. Ma aga ootasin piigat tagasi tulema.

— Kuhu tema siis läks?

— Sõtta Sakslaste wasta.

— Ja kus ta malewa on?

— See on juba Sakalasse kogutud.

¹⁾ Tema kohta ei ole weel mitte tunda.

- Siis on ju rutt taga. Kes oli see tüdruk?
- Bistist tema õde, Soontagana wanema tütar.
- Ja see tüdruk ei ole veel tagasi läinud?
- Ei ole.
- Ega Eesti wanemate tütreid ometi meestega ühes jätta ei lähe?
- Kõrge würst, ja armastad nalja heita. Neiu tuleb veel tagasi, kui ta tema õde oli.
- Kuhu ta siis läks?
- Seda ma ei tea.
- Juva lemdiks ümises mõeras, keda ta seltsilane würstiks nimetas. — Miks ja teda filmas ei pidanud! Tema oleks teed mõinud näidata.
- Seda ta ei oleks teinud, waigistas alandlik seltsimees.
- Ha, sa kops, sina ei mõista naistega ümber käia, naeris teine. Too see tüdruk minu kätte. Küll saa näed, kuidas sõna kuulbaks. Ma tean, kuidas naised mu ees wärisewad. Kas ja keda kindlaste tead, et ta veel tagasi ei ole läinud?
- Seda tean ma selgeste.
- Aga kus ta mõits siis olla?
- Wahest on ta Hiimäel. Seal käib ta tihti.
- Kui kangel see siit on?
- Umbes keshomiku une tee.
- Siis oleks pidanud ta ammu juba tagasi olema.
- Võib olla, et ta pea tuleb.
- Ja siit lähed tee soo sisse?
- Jah, just siitsamast.
- Et — ! Siis jääme waitfelt ootama.

Rahisewad healed ehmotanud tütarlapse lähedal waitfijwad. Waite oli esialgu nii ära hirmunud, et talle midagi paremat mõtet pähä ei tulnud, kui waitfelt seisma jääda. Tema ise see ohwer oligi, keda nüüd walwati, ja wägiwaldsel wiisil linnatee näitajaks ja rahwa äraandjaks taheti sundida

Ta kes pidi see hirmus äraandja olema, kes teda ütles tundmat, tema käitusid ennegi juba luuranud ja kord ka Soon-
taganaski käinud? See ei tulnud tal praegu meelde ega
polnud tal ka siin aega tema üle rõhkem järele mõelda.
Teda piinas praegu niisugune nurjatu äraandmine hirmsal
viisil. Ta ei kartnud mitte enese elu pärast; tema märises
ainult selle peale mõeldes, et waenlased juba nii ligidal.
Mis tema elu kautamisest suurt oleks olnud, kui aga rah-
was waenlastest oleks peasenud. Ta nägi, et ta pidi põge-
nema, ennast peastma ja rahvast ja ülemaid ettevaatamisele
manitsema. Aga praegu ei olnud ju võimalik kuulmata ära
kaduda. Mehed kuulasiwad liig terawalt. Nad oleksiwad
teda mõinud kuulda, tago ajada, kinni võtta. Oma jalgade
wileduse peale ei mõinud ta loota. Aga ometigi ei jäänud
tal muud nõuu üle. Kuu oli juba ülesse tõusnud — kui
ta metsa ladwasse jõuab, siis läks siin kõik walgeks, nii et
teda näha mõidi. Natuke aega ootas ta weel põksuwa süda-
mega, siis oli tal otsus tehtud: ta hakkas taha edasi astuma.

— St! kuulis ta pööstastikust. Ta weri tahtis soontes
ära tarretada. Ta ei julgenud ennast enam liigutada.

— Kas see ei olnud astumise kabin?

— Mina ei kuulnud midagi. Kõik on wait.

— Tah, nüüd küll, aga natukese aja eest oleks nagu
keegi siin astunud. Jää sina siia, lase ma lähem tasakesti selle
pakku pöösa taha.

Waife oli waewalt neid sõnu kuulnud, kui ta kõigest
jõuust jooksema pistis. Nüüd ei mõinud ta ennast enam
nõiuuga, waid jõuuga aidata.

Sigi tilkuma otsestisega oli ta soo äärde jõudnud, kust
tee Soontaganasse läks. Kartlik pill enese ümber näitas,
et kedagit ta ligidal ei olnud. Nüüd oli aeg ennast wee
taha ära peasta. Oli ta kord tüki maad ära sohu jõudnud,
siis ei mõinud waenlased teda enam kätte saada. Ta tee
wiis läbi wõsade. Häliste kuulis ta ahkimist enese ligidal.
Ta jooksis, mis jalad andsiwad. Hirm laenas talle küll
wiledaid, aga ka niisama wäärduwaid jalgu. Ta komistas

ühe põõsa peale maha, ning enne kui ta üles sai tõusta, vidasivad teda juba kaks tugevat kätt finni.

Piiga karjatas hirmu pärast ja katsus ennaft lahti rabada, aga see ei läinud korda. Ta filmade ees tantsis kõit: kaks pimedat hirmust kogu, puud Salumäel, põõsad . . .

— Ara karda, lapsuke, rääkis võera murdega mees. Meie ei tee sulle midagi. Wii meid ilufaste mööda salateed Soontagana linnani ja too jälle tagasi, nii et teega tutta waks saame . . .

— Kes teie olete ja mis teie Soontagana teest tahate? sõnas piiga ennaft uhkelt sirgeks ajades. Diged inimesed käiwad päewa ajal oma asju ajamas ning ei tarwita wägiwalda nende wastu, kes neile wastu ei jduu panna.

Ahwardawalt wahtis võera murde kõneleja tüdrukut otša ja ta käsi mängis sõjatirwe külles.

— Wali, tüdruk, hüüdis ta koleda healega. Sa näitad meile Soontagana teed ehk lõpetad siinsamas oma elu. Aga ma ei ihalda naise werd, sellepärast tule kohe. Aeg on kallis.

— Enne kui ma ei tea, kellele ja mis tarwis ma teed pean näitama, ei liigu ma paigast, kostis neiu julgeste. Oma werejānu mõite ühe abita tütarlapse kallal kustutada — aga teadke siis ka, teie wiletsad ja nurjatunud isamaa äraandjad, et üks wanem oma tütre werd teile mitme võrra kätte saab tasuma. Selle peale mõite julged olla. Wajutage finni need filmad, mis teid põlastusega waatawad, tehke waikselt see suu, mis teile ütleb, et te nurjatunud kurjategijad olete, raiuge maha see pea, mis teie ees ei painu — tehke seda, kui teil julgust on ühe Gesti ülema tütre külge oma käsa panna. Zugemata tähed kõrges taewas ja kuu püha hiiemetša peal on teie nurjatuse ja minu truuduse tunnistaja.

— Näa wait oma suurustamisega, kahises wihane Liwi keele rääkija. Ma tahan sinuga teist wiisi teha. Surm on sulle liig wähe. Sa pead oma kangekaeluse eest kannatama. Küll ma kohta leian, kus sa oma tegu mõid kahetseda. Panda, seu ta käed finni ja too ühes. Wõi tema julgeb ühele wirts — —

Viimased sõnad neelas ta vihas alla.

Varsti olivad wasturabelejad käed kõwaste kinni seutud ja abita tütarlaps pidi nende kahe õõloguga tagasi Salumäe metsa poole sammuma.

Nad ei olnud veel sadat sammugi edasi astunud, kui häkiste üks pill mehe kogu täies sõjamundris nende wastu tuli.

— Pidage, hüüdis ta müristama healega. Kes teie olete ja mis te sellest naisterahwast tahate? Wastust!

— Appi, appi, palus Waike. Need õõkujud sunnivad mind enestele Sootagana teed näitama ja tahawad mu ei tea kuhu wangi wiia. Nad on isamaa waenlased, nurjatamad salakuulajad. Peasta mind, wõeras, kui sa ka nende feltst ei ole.

Tugewa käega wirutas uus wõeras mõlemad kurjategijad piiga juurest eemale ning kiskus kõwad sidemed ta kätte ümber katki. Teine neist tahtis praegu oma sõjakirwega kutsumata külalise kallale tormata, aga hiilgaw oda wõera mehe tugewas käes ehmatas ta nii ära, et ta oma felttimehe järele põgenema pani.

— Tänu, tuhat tänu sulle, ütles tütarlaps suure rõõmuga, kui ta enese jälle waba tundis olewat. Kes oled sa ja mis on su nimi, et ma su wasta tänulik wõin olla?

— Minu nimi ei puutu asjasse, wastas wõeras, aga et sa rahule wõiksid jääda, siis ütlen sulle, et ma üks isamaa sõjamees olen. Aga kes on need mehed ja kuidas said sa nende kiuksi?

Waike jutustas talle kõik lühidelt ära. Seal juures waatas ta tänuliku waatega wõera sõjamehe otsa, kes näuga wastu kuupaistet seisis. Tema mehine jume ja julge nägu ning läbitungiwad silmad olivad wäga neiutese meele järele. Ta tundis oma südames nii imemagust head tundmust, nagu woolaks talle neist wõerastest filmadest hoopis iseäralik, peaaegu nõidlik waim wasta. Ta tänas veel wõerast südamest, kes tema tee otsale saatis, kord ise ka Soontaganasse lubas tulla, kui neiu ära oli õpetanud, kuidas linna saab, ja Salumäe metsa poole sammus, kui neiute juba nii kaugel oli, et waenlased teda enam kätte ei wõinud saada.

Kuu oli juba kaunis kõrgele tõusnud, kui Waite salateed mööda tüüti maad soo peale oli jõudnud. Tee oli tõeste kunstlik. Kes temaga vähem harjunud oli, ei oleks öö ajal wistist üle soo julgenud minema hakata. Ta oli kitsas, pea põlwist saadik wee all ning kõwer. Kes kõiki käänuisid selgeste ei tunnud, oleks kergeste wõinud kõrwale astuda ja põhjatuma soo pori sees halastamata surma leida. Waite film oli aga nende märkibega, mis tee käänuude peal oliwad, nii tutaw, et ta ka paksu öö udu seest kergeste kõik tähtsad kõrkjatutid ülesse leidis ning ilma wiiwituseta ja kartuseta edasi astus. Teda ei kohutanud kardetaw tee ega külma wefi, mis jalad walutama pani; ta mõtted ei olnud üleüldse tee käänuude wäljaurimise ega sammude lugemise juures tööl, waid need oliwad tänase päewa juhtumiste juures. Seal lahkus wend temast, tuli imelik wanake ohwrimäele, siis waenlaste arupidamine, tagaajamine, finniwõtmine, peastmine — kõik pakilt üksteise järele sündinud, see tegi ta üsna segaseks. Kuidas mahtus üleüldse nii palju mõtteid ta pähä, nii palju tundmusi südamesse?

Korraga äratas teda neist mõtetest üks iseäralik heal. Ta jäi kuulama. Ta liikmed läksiwad lödwaiks, jalad hakkasiwad wäärsuma. Aga ta kogus oma mõtteid ning hoidis ennast kindel kardetawal teel. Salumäe metsast kostiwad talle selgeste needsamad hirmsad healed kõrwu, mis ta juba tundis. Sõnadest ei wõinud ta kauguse pärast aru saada ega paksu uduteki sisse ka midagi näha — aga süda ütles selgeste, et ta peastja ise waenlaste kätte langenud. Oh, kuidas oli tal ometi meelest ära läinud oma peastjat nende kurjategijate eest hoiatada! Muidugi peitsiwad need endid metsa warju ära ja maksiwad nüüd talle ta kutsumata waeletulemise hirmsaste kätte.

Sealed oliwad küll ammu juba waihinud, aga Waite süda wärises ikka weel. Ta kõrwus kohas wahet pidamata nende hirmsate inimeste kole naer.

Koiti oli juba wiimaks taewa serwa palistama hakanud, kui ta wäsinult ja külma ning kartuse pärast wärisedes saarele jõudis.

4. Sureja ema sõnad.

Saarewaht oli oma wahimajast juba ammugi tulejat tütarlast näinud, aga pimedas ei mõinud ta teda ära tunda. Enne kui Waite saarele metsa warju jõudis, seisis waht häfiste täies sõja mundris tema ees.

— Kes siin on? küsis ta waljuste.

— Kottafilm, ära pea mind kinni, ma pean ruttama, wastas Waite saarewahile, keda ta terawa nägemise pärast Kottafilmaks hüüti. Ole walwas, waenlased otsiwad linna teed. Keegi meie tuttawatest on ära andjaks saanud. Kas palju mehi weel linnas on?

Kottafilm lastis oma oda otša alla poole wajuda ja kummardas sügawalt kõrge piiga ees.

— Waenlased otsiwad linna teed? Kraandja meie meestest? küsis ta pool lohkunult. — Meil on wähe mehi linnas. Kõrge neitsi teab isegi, et terve malewa noore kangelasega Satalamaale sõtta on läinud.

— Sellepärast pead sina linna kahelordse hoolega walwama, ütles Waite. Aga see on arusaamata, et wanem ise nii kaua sel kardetawal ajal kodust ära jääb. Kas sa ei ole temast sõnumid saanud?

Saarewahil jäiwad sõnad keele peale. Ta jättis ütlemata, mis ta teadis ja tegi nagu poleks ta seda küsimist kuulnudki. Waite aga kordas oma küsimust.

— Täna tuli temast sõnumid.

— Täna! Kas ta tuleb warsti koju.

— Nii pea küll wist mitte, wastas waht wiimitades.

— Miks siis mitte? Kus ta on?

— Reid küsimust wastatakse sulle linnas.

— Aga ma tahan nende peale juba siin wastust saada, ütles neiu kindlaste.

— Ma ei wõi seda teha. Ma kardan, et ma neid sõnumeid õieti ei kuulnud.

— Kottafilm, sa ehmatad mu ära. Räägi, minu isaga on õnnetuft sündinud. Ma aiman finu olekust seda.

Räägi, ära piina mind! Ma tahan kõik kuulda. On ta haigeks jäänud, wangi sattunud ehk —

— Surnud, jah! wastas saarewaht tasafeste, sest ta nägi ära, et salgamine siin ei aidanud.

— Kõrged waimud, teie karistus on kange! õhtas tütarlaps pea healetult. Mis peab Soontagana nüüd peale hakkama? Oh, mu meel läheb nii väga segaseks? Kottafilm, mu teha on nõrk, aita!

— Waene Waite! hüüdis saarewahi osawõtlik ja südamlilik heal. Tröösti ennast, waene lapsuke, su isa on auusat surma surnud — palawas tapluses waenlase vastu wõiduteel — — Jää rahule, waene Waite. Täna ei wõi sa enam koju saada. Ma tahan sulle oma majakeses aset walmistada. Tule, õõ on wilu! ja sina oled märg ja külmetad!

— Sa oled hea, Kottafilm, aga ma pean koju saama. Mis teeb mu haiglane emake. Temale ei oleks jeda mitte häkiste pidanud ütleva. Ta on nõrk ja iga häkiline meele liigutus wõib talle kahju teha. Lase mind minna! Ma tunnen jälle enese sees tugewust. Jää sina siia. Siin on sind nüüd tarmis. Kui üks uhke Gesti sõjamees kord Soontaganasse peaks tulema, oma oja otseti paremas käes hoiab ja sinu esimese küsimise peale wastab: „Kahju ei tule kell kaelas“, siis lase ta linna. See on meie sõber. Aga wististi on ta waenlaste kätte langenud ja ei saa ialgi siia tulema.

Nende sõnadega jättis ta wahi üksi ja hakkas edasi minema. Kottafilm waatas kurwalt ta järele. Tal oli südamest sellest kenast lapsest kahju. See ei olnud weel kõik, mis tal temale ütelda oleks olnud, aga seegi oli korruga ta õrnale südamele liig. Külkap kodus ta haawatud südant uued haawad ootawad.

Rõnda mõtles hea saarewaht kahetsedes. Ta ei aimanudki aga, mis see elurõõmus lapsuke täna juba kõik ära pidanud kannatama ja mis ta süda kõik läbi tunnud. Waitefelt astus neitsike saarelt jälle sooteele, mida mööda eeslinna, Päewamäele, wõis saada. Tänaise päewa juhtumised käiswad nagu äraseletamata unenäud üksteise järele ta waimufilmade eest mööda. Neid juhtumisi ja meeleliigutusi oli nii palju,

et ta neid kõike sugugi tõsiseks sündmusteks ei jõudnud pidada. Esite ta põlew armastus oma lihase wenna wastu, selle awaldamine ja wenna imelik peaaegu ähwardaw araminek — siis üks imelik, mõistatuse sarnane wanake — salakuulajad, kurjategijad, kelle käest teda üks tundmata sõjamees ära peastis — siis need kolebada healed metsa warjus ja wiimaks isa surma sõnum! See oli liig! Seda oli liig palju! Riipalju ei wõinud ühel ainsal päewal ega ööl sündida! Muist pidi sellest unenägu olema. Nii trööstis waene, murtud südamega kõrgest sugust neitsi ja solistas läbi wee Päewamäele.

Ka Päewamäel oli kena ohwri paik suurte kividete lähedal wanade tammepe warjul. Tähepanemata läks Waike sellest kohast mööda, mis ta muudu weel ialgi põlnud teinud. Keset Päewamäe seisid risti kõrge müür tee peal ees, ning Waike pidi mööda müüri äärt nii kaua kuni saare otjani käima, kust teda weel tüll lagebat wett Soontagana linnast lahutas. Walli peal walitses sügaw waius ja keegi ei taistanud ta kiiret käiki, kui ta Päewamäelt üle wee oli jõudnud ja nüüd mööda wallialust teed ümber linna hakkas edasi töttama. Soo tee käis pehme soo ja kõrge kiviirüüri wahelt linna faarel enne wärawasse jõudmist terwe keeru ära. Ka oli waenlaste sissetungimise pärast nimelt nii keeruliselt ehitatud, et neile terwe pika tee peal ülemelt walli pealt kima palka ja keema wett kaela wõis laduda. Sellepärast oli Soontagana linn üsna ära wõitmata.

Koiti oli juba kumamas, kui Waike tähendatud teed mööda kõrge wallitorni alt wärawast maalinna jõudis. Waht oli teda aratundes waike auupakkumisega läbi lastnud ja ühe suure uhke maja ette saatnud. Seal pööris ta sõnalausumata tagasi. Waike oli niisugust olekut küll imets pannud, aga ta ei suutnud kurbuse ja wäsimise pärast ta waikimise põhja järele pärida.

Läbi lahtise uste nägi Waike toas tulewalgust ning naisterahwa kogud käsiwad toas ruttu edasi tagasi. Silma pikema järele mõtlemiseta, miks täna nii wära tuli toas ülemel oli, astus ta uksest sisse.

Ra see, mis ta kartagi ei teadnud, oli sündinud. Tema ema oli raskest haigeks jäänud ja oli nüüd woodis walwata maas. Ta teraw silm ja kartlik aimamine nägimad warsti ära, et siin midagi head loota ei olnud. Tema ema oli häkilise wihaga inimene olnud, keda nii hästi rõõm kui kurbus tugewaste liigutas ning liig häkilisel meele liigutusel rawanduse wõis saada. See oli nüüd ta mehe surmasõnumi saamise juures sündinud. Oma häkilise meelega oli ta ta Waikale küllalt ülekohut teinud, aga tasane tütarlaps oli seda kõig wäikseltselt ära kannatanud ning armastas teda weel pealegi tõise lapse armastusega. Ruttu läks ta haige woodi juurde. See jampsis palawikus ning kõneles mõistmata sõnu waenlastest, oma mehe surmast, Waikest ja mitmest tundmata nimedest. Raua seisid Waike kurbalt ta woodi ääres. Põetajad naised ütlesiwad, et ta suure igatfusega Waiket koju oodanud; tal olla temale wäga tähtsaid asju kõnelda. Nüüd ei tunnud ta oma tüdart enam ära, ega rääkinud muud kui jampsi sõnu. Nii kestis see terve päewa.

Waike oli küll wäsinud, aga und ei tulnud talle siiski silma, kui ta oma ema ümmardajate järelandmata nõudmise peale asemele heitis. Liig elawad mälestused ja ärritunud tundmused wõitsiwad teha wäsinuse ära, aga wäsitasiwad teda ometigi weel rohkem.

Wasta õhtut jäi haige kaunis rahuliste magama. Waike oli rõõmus, et ema paremaks hakkab saama ning süda läks kergemaks. Peale kulelaulu pärast pooldööd ärkas ta üles ja küsis koha Waiket taga.

— Siin ma olen, kallid ematene! wastas Waike, kes weikeste raswalambiga sängi kõrwal istus.

— Hea, mu laps! Mul oli sulle tähtsaid asju rääkida, enne kui ma siit ära toonelasse lähen, ütles ta tasase healega. Laje teised ära minna. Ma pean sinuga üksi olema. . .

Sõna lausumata läksiwad kõik teised wälja. Kui Waike nende taga uft kinni tahtis panna, ütles haige: — Jäta uks wäheks lahti. Ruff on laulnud ja koit üles tõusnud. Laje mind weel taewase koidu kuma waadata, sest ärka-

wat päewa ei saa mu filmad enam näha. Ma tunnen seda ära . . . Ara nuta, lapsu! Seal ei pease keegi surelik. Näe, kuidas koit lumab! Ta kullased lained loidavad taewa all . . . Seda ei ole ma enne veel näinud . . . Oh kui ilus . . . Taara, su taewas on kaunis . . . pea tulen ma sinu pimeduse kodadesse, kus seda ilu enam näha ei ole . . . Waite, lasse mind weel wälja waadata.

Ara jampsi, emakene, wäljas pole muid kui piue õõ ja pilwes taewas, wastas kurb tütarlaps filmi kuiwatades. Koitu pole kustil.

— Waata wälja, rääkis haige waewaga.

Waite pööris filmad lahtise ukse poole ja nägi ka tõeste loitnewat kuma kaugel pimedada taewa all. — See ei ole koit, waid kauge tulekuma, ütles ta uurides.

— Tulekuma? küsis haige kohkudes. — Do, siis on ta minu obitaaja furnutule paistus Lihula mäel. Seal pannakse ta tuht mulda puhkama . . . Dodake, surma waimud, siin on weel üks teine keha, mis pea pimedada õõküünlasts saab, et wiimase walgustuse järel püha Hiie puude all surmariigi rahu leida . . .

Ohmatades ja wärisedes kuulis tütarlaps ta juttu pealt. Ta ei saanud aru, kas haige jampsis wõi selge meelega rääkis.

— Istu siia, Waite, üsna mu ligidale, kõneles haige nõrga healega. Anna oma käsi siia! So!

Nüüd waatas ta natukene aega wait olles Waite peale. Ta filmist paistis heledus ja nagu kartlik kahetsus. Ta suu seadis mõnda korda rääkimisele, aga jäi ikka wait — oli, nagu ei leiaks ta sündsaid sõnu. Waite waatas kurwa imesustega oma haige ema otsa. Wiimaks hakkas ta kõnelema: — Waite ma ei wõi surra, enne kui ma sulle ühe saladuse ära olen rääkinud. Enne pead ja aga ütles, et ja mulle kõit andeks annad, mis ma sulle ülekohut olen teinud. Kas lubad seda?

— Emake, ära räägi nõnda, nuutsus Waite. Mul pole sulle midagi andeks anda.

— Küll sul on, aga ja ei tea, õhkas haige iseeneses tafaste.

Tälle oli ta natufe aega wait. Siis rääkis ta edasi:

— Kuule hoolega, mis ma sulle kõnelen ja ütle siis salgamata, mis sina sellest arwad? — — — Kord elas ühes kuulsas linnas kuulus wanem oma naise ja weikese tütreaga õnneliku elu. Seal tuli ta waenlane ja wõitis tema äraandja abiga ära ja wiis ülema ise wangi. Sellest ajast saadik pole ütski neist enam üksteist näinud. Wanem ise sattus wõerale maale wangi, naine suri mure pärast ära ja lapsufe jäi wõera wanema juurde ümmardajaks, kus temaga wäga halwaste ümber käidi. Uue wanema juures käiswad mitmed teised wanemad ning üks kuulus noor wanem, kes endise wüsti kenat tütart nägi, hakkas teda armastama ning warastas ta ära. Seda pidaswad wanem ja tema abikaasa enestele nii suureks teutuseks, et seda käredate tõutasiwad kätte maksa. Wiha tuli sellest, et wanemal enesel ka tütar oli, kes kuulsale külalisele kõigest hingest mehele tahtis minna, ning wanemad lootiswad kõik, et noor kangelane ülema tütre ära kosib. See teutus sai raskest kätte maksetud. Kui talle faks kena tütart oli sündinud, laskis petetud tütre ema mõlemad ta lapsed ära warastada. Kurja naise kättemaksmise himu oli nüüd kustutatud. Ta wõttis teise lapse pärast enese juurde, nimetas ta enese tütreks, aga ema armastust ei olnud ta südames waeselapse wastu mitte, ning oli sellepärast tihti tema wastu ülekõhtune. Laste wanemad otsiswad küll kõik kohad läbi, aga ei leidnud lapsi mitte enam. Oma suri kurwastufe kätte. . .

Siis peatas kõneleja ja tõmbas sügawaste hinge. Kõnelemine oli ta wäga ära wäsitanud. Waite, kes suure osawõtmisega haige kõnet oli kuulanud, küsis hinge pidades:

— Mis on lastest jäänud?

Haige waatas iseäralise pilguga Waite peale ja ütles siis: — Üks laps elab küll weel; teiseft ei ole ma kaua enam midagi kuulnud.

— Kas isa on neid ka otsinud?

— Seda ma ei tea. Aga ma usun, et ta oma lapsi ära ei ole unustanud.

— Kas ta peaks nad üles leidnud olema?

— Ei ole! Teist vähemalt mitte.

— Kas ja seda selgeste tead?

— Väga selgeste, lapsuke.

— Kas ja siis tunned neid?

— Nja ja teist kadunud last väga hästi.

— Siis on see päris sündinud lugu ja mitte mõni muinasjutuke?

— Ei, kes peats niiugusel filmapilgul, kus surm suu ääres ootab, muinasjuttusid kõnelema? Teine tütar elab veel tänapäevani oma kasuema juures, kes teda ta wane-mate käest ära lastis warastada.

— Oma kõigesuurema kurjategija juures? hüüdis Waife suure imestusega pool kohludes.

— Tema juures jah! Ta on hea laps, kõnelesiwad haige huuled maewalt kuuldawalt.

— Kuidas on see võimalik?

— Lapsukene, ta ei tea ise seda.

— Hirmus!

Kohludes waatas haige wanake piigakese otsa ning küsis siis põksuwa südamega: — Kuule, Waife! kui see naine talle nüüd ütleks, et ta tema kõige suurema wihaaluse laps on, seda ta kättemaksmise pärast on ära lastnud warastada ja salajas üles kaswatanud ning wanemaid asjata otsida last-nud — ütle, Waife, kas ta võiks seda oma kõlmatumale kasuemale andeks anda?

— Seda ei võiks ta ialgi andeks anda, ütles Waife kindlaste.

Haige õhtas häkiste walju healega. Ta näis väga ära kohlunud olema. Tema filmad pil^usiwad ruttu, rind tõusis ja wajuš kramplitult ning käed langesiwad jõuetult maha. Waife ehmatas seda nähes ära, kargas iftmelt üles ja hüüdis hirmuga. — Oma, ema, mis sul on? Kas sul walu on?

— Kedagi! ole rahul, laps! Deh! . .

Ta siis hakkas ta jälle edasi kõnelema.

— Aga kui ta kõlmatu kasuema weel surma tunnil oma tegu südamest kahetseks ja tema käest andeks paluks,

kas ei võiks ta ka siis andeks andmist saada, et rahuga toonelasse minna?

— Ühe inimese käest wistist mitte, wastas Waike ilma pitema järele mõtlemiseta, sest ta ei saanud ikka aru, mikspärast ta ema weel wiimsel elufilmapiigul niijugust asja nii suure hoolega pärib.

— Aga kui sina ise see õnnetu oleksid? Mis sina siis teeksid? küsis haige suure ägedusega.

— Ma ei mõista ennast küll hästi niisuguse oleku sisse mõtelda, wastas Waike, aga ma küfsin kõige pealt: Anna mu wanemad ja mu õde mulle enne tagasi, siis küsi andeks andmist.

— Meid ei wõi enam keegi tagasi anda, hüüdis haige südant lõhkuma walusa healega. — Oh sa õige Taara, sa maksad kõik ülekojtu kätte! Mina ja mu mees peame oma üle kohtu eest ühel ajal surema! Meie poeg on sõtta läinud, mulle on ette kuulutatud, et ta sealt enam tagasi ei tule! Meie ülekohtune sugu saab otsa! Ja jeda olen mina omatigeda meelega ära teeninud. Taewane Taara on õige! Õige!

Ta katsus weel rääkida, aga jõud oli otja lõpnud. Ohmatades waatas Waike tema peale. Surm oli tal suu ääres.

— Mis sul on, kallid ema?

— Ara hüia mind emaks . . . mine minust ära . . . Ma ei ole wäärt ühe armsa tütarlapse kätte wabel surra . . . Mina olengi see tige naine — — —

— Sina! Suured jumalad, halastage! Ja kes on siis see warastatud laps? küsis Waike hinge kinni pidades.

— Sina! kähises sureja heal.

— Mina! — — —

Wali nutuheal lämmatas ta sõnad ära.

— Sina oled selle wanaema warastatud tütar . . . Soontagana õige pärandaja . . . kaitse linna waenlaste eest . . . mu warakambri on üks sõlg . . . see on sinu ema oma . . . ja oled mu waenlane . . . mine ära mu surmasängi juurest . . . ja ei anna ühele süüdlasele andeks, kes kahetseb . . . südamest . . . maks ka sina mulle kurja kätte

. . . ma olen seda teeninud . . . ma suren oma kustutamata võlgades. . . .

Rääkija langes tagasi — ta oli surunud. Poolpimedas toas oli kõik vaik kui hauas. Alles tüki aja järele peafiwad ehmatusest kange tütarlapse filmis pisarad ja suus sõnad walla. Ararääkimata waluga langes ta oma kasuema keha peale ja hüüdis temale palawate pisarate woolel: — Ema, minu kallis ema, sina ei pea minu käest midagi andeks paluma! Kõik on hea, mis taewased wäed minust sinu armu hoole all on lastanud saada. Wiha pidamine on inimeste nõtrus, mille wastu keegi ei wõi parata. Ütle mulle weel, kus on mu isa, et ma teda wõin leida.

Uga ema keha oli juba külm ja kange ning ta suu peale oli surm oma waitoleku tallestamata pitsari wajutanud. Küll katsus Waike teda weel äratada, aga surnut ei ärata ka armastaja lapse õrn käsi üles! Nüüd oli wael Waikele rohkem mõtteid, kui tema õnnetumasse paha mahtus. Soontagana ei olnud ta päris kodu — need, keda ta siinmaale oma wanemateks pidas, ei olnud muud kui ta waenlased — aga ta armastas neid süiski südamest. Tal oli hale meel oma kasuema õnnetuse ja tema kahetsuse pärast, aga niisama südamest kahetses ta ka oma mõtlemata kangekaelust, mille läbi ta kasuema temast lepitamata süütundmuses surnud. Kuis wõis ta seda aimata, et see jutt kõik temasse enesesse puutus? Hirmu wärin käis tal üle keha, kui ta selle peale mõtles. Wistist ei oleks ta kasuema nii ruttu ära surunud, kui ta teda oma ettewaatamata ja teadmata wastustega mitte nii wäga ei oleks ärritanud ja ehmatanud. Siis oleks ta weel oma isa elukohta wõinud teada saada. Uga nüüd oli kõik hilja. Nüüd oli ta üksi ilmas — ilma wanemateta, ilma sugulasteta, ilma abita ja nõuuandjata. See oli noore tütarlapse kohta liig.

Kõige selle kurma oleku seka segas ennast aga ka üks trööstlikum pilt, mis talle jõudu andis kõike seda ära kanda, mis tal kannatada oli. See trööstiw pilt tema peajus oli ta endise wenna, Soontagana noore wanema Wambola kuu, nii kaunis ja taewalik! Siis ei olnud ta armastus mitte

ülekohtune! Küüd mõis ta ju teba julgeste armastada ning lord weel tema omaks saada! Aga ka selle rõõmsa ja õnnelise troostimõtte sekka langesiwad koge mitmed kidedad kahtluse tilgad. — Kas tuleb ta wend weel sõjast tagasi? Kust saab ta teada, et ma tema lihane õde ei ole? Ja kui ta seda ka kuulda saab, kas ei põlga ta mind siis kui oma wanemate waenlase last, kui alatut wanemateta waest last ära? Ja kus on mu wanemad? Kust leian ma oma õe ülesse? Kes teab mulle nende küsimuste üle otsust anda?

Niisugused mõtted tormasiwad wälgu kiirusel läbi ta wäsinud pea. Siis kõneles ta iseeneses edasi: — Siit pean ma ära minema, üks kõik, kuhu! Siin ei ole mu kodu, siin ei leia ma oma isa ega õde. Ma pean nad üles leidma, seda ütleb mulle mu süda. Ja oma wennale, oma südamest armastatud peiule pean ma ütelda saama, et meie mitte õde wenda ei ole, et ta mitte minu peale ei pahandaks. Siis ei saaks ta wistist oma hirmust ähwardust täitma ega sõjas enesele surma otsima, nagu ta Süiemäel ütles. — — —

Kaua jäi ta niisuguste mõtetega surnub kasuema kõrwale waikfeld istuma. Silmist woolasiwad waigistamata walupisarad — huultelt haledad õhkamised.

5. Wanema matusel.

Sel ajal, kui Waife oma haige kasuema woodil istus ja pisaraid walas, oli Soontaganast hea tükk maad õhtu pool, Lihula linnamäel, hoopis teistfugune liikumine. Peale päikese loodet kogus linnamäele kaugekt ja ligidalt rahwast kokku. Mehed ja naised, ühed wanast wäetid, teised noorest nõrgad, neiud ja peiud — kõik, kõik oliwad kokku tulnud. Siia mäele tuli ümbert kaudu rahwas muidu ikka suurtele pidudele, nagu sume pidudele kõige lähemal õõl ja lõikuse pidudele sügisese õõ ja päewa ühepikkusel, kokku ohwrid tooma, noored pidul ilutsema ja wanad pidu ilu pealt waatame. Täna aga ei olnud kumbki neist pidudest pühitseba, sest esimene oli juba tükk aega möõdas ja teine alles kaugekt ees. Siis pidi midagi iseäralist ees olema, mis ka juba koosole-

— Ma olen kuulnud, et ta Lembit ise olnud, vastas üks heal ümberseisjate tagast. Kõik waatafiwad sinna poole, kust heal tuli. Poolpimedas seisis üks wana mehike kapi najal ja tema kõrwal suur must koer.

— Lembit!

— Tule lähemale, sõber, ütles wanem lahkelt.

Wanake astus meeste ringi. Kõikide filmad waatafiwad terawaste tema otsa, aga keegi ei tunnud teda. Ta oli wõeras. Tema riidedki oliwad wõerad. Siiski äratas ta olek usaldust ja osawõimist enese wanadusest, mis üsna wäsimuseks näis muutunud olemat. Tema selged filmad waatafiwad lahkelt, aga pea auukartusele sundides enese ümber.

— Kus on siis see Sakalamaa saadik, keda sina Lembituks eneseks pead? küsis wanem, kui ta tükike aega wõerast oli filmitsemud.

— Ei tea. Ma ei ole teda näinud. Ma kuulsin, neilt, kes teadsid. Ta sina, kes sa wanem oled, ei tea seda?

— Ta ei ole ütelnud, kes ta on.

— Siis ei olnud ta Lembit, sest suur sõjamees ei hakkaks oma nime salgama, pealegi weel niisugusel korral, kus terwet rahwast sõita waja kutsuda.

— Nime salata võib ta küll, jeks on tal ta põhjust, wastas wanem. Ta ei elanud Soontagana wanemaga mitte sõbruses. Võib olla et ta sellepärast oma nime ei tahtnud nimetada, et mitte wana waenu uuesti ülesse õhutada. Näüd aga on see mõõda.

Wanake näu üle lendas iseäraline joon, mis ta näu kurblikeks ja walusaks muutis. Wanema sõnad näiswad temasse iseäraliselt mõjuwat.

— Näägi selgemalt, auus wanem, ütles ta elawamaks minnes. Mikspärast elab Lembit Soontagana wanemaga waenus ja kuidas on see waen nüüd kustunud?

— Kes sa siis oled, wanake, et sa neid sündmusi ei tea?

— Võeras, nagu näed. Ma ei tunne siinseid sündmusi, aga kuuleksin neid hea meelega.

— Lembit oli Soontagana wanema hea sõber, rääkis wanem, aga ta warastas tema kema tütre ära. Sellest ajast

saadid ei olnud noch enam sõbrad ega läbitäidavad. Nagu mõnel pool kõneldaise, olnud see Soontagana wanema kasutütar, kelle seisusest ega wanematest midagi selgemat ei teata.

— Nende kasutütar! hüüdis wanake ja ta filmab hiilgasiwad iseäralikult. Wanem ja ka teised juures olejad waatafiwad imestusega tema peale. Keegi ei saanud aru, mis wõerast wanakest nõnda sügawaste liigutas.

— Kus on see kasutütar nüüd? küsis ta elawusega. Kas ta elab weel? Mis on temaga sündinud?

— Wõeras wanake, wastas wanem, sinu uudishimu näitab, et sa mitte siin hoopis wõeras ei ole — ehk et sa mõne arusaamata põhjuse pärast asjade järele nõuad, mida igal wõeral waja ei ole teada. Sellepärast küsin ma weel lord, enne kui edasi räägin, kes sa oled, wõeras?

— Kui sa küsitfid, mis ma siia otsin, siis ütleksin ma: Sfamaad teenima.

— Kuidas tahad sa isamaad teenida?

— Sa näed mu wanadust. Ma ei wõi muud teha, kui ütelda: Olge walwsad! Waenlased on walmis. Minge nende wasta ja peastke oma maa ja rahwas!

— Meie ei taha aga niisuguse teenistust, keda meie ei tunne.

— Et ma wana mehike olen, seda näed sina niisama hästi kui teised. Mis muud sul weel tarwis on? Wõi usud sa, et nende hõbehalli juulsete all walskus ajet on?

Selle juures waatas ta nii läbitungiwalt wanema otfa, et see enam tema üle ei kahklenud ega rõhkem ta elu üle järele ei pärinud. Wanake aga nägi ära, et ta enese hoopis ära oli unustanud ning liig palju nõudnud . . . Kas ei olnud wõimalik, et see kasutütar wabest tema tütar oli, kes mingil miisil Soontaganasse oli saanud? See mõte käis kui nool ta peast läbi, nii et ta isegi selle üle ära ehmatas. Ta ei wõinud enesele ära seletada, kuidas see mõte talle häfiste päha tulnud. Oli see üks sõrmenäitus taewalise saatuse poolt, wõi inimliku ärrituse petlik lootus? Aga see lootus oli liig kallis maha jätmiseks. Ta wõttis kindlaste nõuaks, järele kuulama ja murima hakata. Esimene asi oli müüd

Dembitut üles otsida, sest tema käest võis ta wähest kuulda saada, mis ta süda nii igatses. Ta ei oleks isegi uskunud, et wana süda nii noorelt tufsuma võib hakata, kui mõni lootuse sädemefene kustunud lootust häliste põlema sütitab. Waewalt jõudis ta oma sisemisi tundmusi warjata ning rahulist olekut alal hoida. Glawamalt kui ialgi enne, tuli noorepõlwe õnn ja hiilgus ta hingesse tagasi ning kutsus kõik armsad mälestused meelde. Nende kõrwal seiswad aga ka kõik kurwad sündmused kui kohutamad tondid ja libe wiha asus ta hingesse nende wastu, kes ta õnne oliwad rikkunud, teada ta suurusest ja hiilgusest põrmusse tallanud. Põrmusse wõiswad aga ka kõik ta lootused langeda, pidiwadki langema, kui ta mõistusega selle asja peale mõtles, mille kohta tufsum tundeline süda nii palju põhjuseta lootust andis.

Seledad tuleleegid, mis wirwendawat walgust kõrgele pilwis, taewa alla saatsiwad, ärataiswad ta neist mõtetest. Ta ei olnud midagi enese ümber kuulnud ega näinud ega ka inimeste imestawaid nägusid tähele mõistnud panna.

Kui ta nüüd filmad üles lõi, nägi ta suure tule leegi ümber hulga inimesi — sõjamehi, kelle kirwed ja ojad tulewalgusel sätendasiwad. Wanem oli kõrgema koha peale üles tõusnud ja rääkis sealt walju healega:

— Dõ lõpeb ära, Soontaganast ei ole furnu omakseid ega saadikuid süia jõudnud, ja meie ei wõi enam oodata. Kandke wanema keha tulesse!

Tuleleek loitis kõrgele, tuul puhus tafase mühinaga puu ladwul, peenikest wihma tibas maha ja neli sõjameest asusiwad raami kallale. Nüüd alles märkas wõeras furnuleha lillewanikute ja wohtralehe pürgade koorma all. „Soontaganast ei ole furnu omakseid ega saadikuid süia jõudnud“, need sõnad tungisiwad wägewa jõuga ta kõrwu.

— Kes on see furnu seal raami peal? küsis ta tugewa healega ja ta keha läks nooremehe jõuus sirgeks.

— Soontagana wanem! Ta on auwas wõitluses surma leidnud. Täna saab ta tuht Laarale pühendatud ning hing toonelasse jaadetud. Mana antku talle head aset!

— Soontagana wanem! hüüdis wanake ja ta ülesse

lõõdetud käsi wajus tagasi. — Taara, ja oled õige! Sa laseb mind oma waenlase furnukeha ees seista. Mõne aja eest oleksin ma jeda filmapillu õnnistanud, aga nüüd — nüüd ei tunne ma sellest rõõmu. Nagu sina tuhats saad, nii saagu meie waenus suitsuks, mida tuul laiali kannab ja ilmast ära kautab. Olgu sulle kalmu künkas kerge ja Mana toonelas armuline! Pea saawad ka sinu lepitatud wihamehe lõndid kokku langema ja ta hing sulle järele tulema. Olgu meie jällenägemine siis sõbralik ja peasemine warjuriigi tasefist ja igawast elust rutuline! Taara on eile juba kuulnud, et ma sinuga ja kõige ilmaga olen lepitust teinud. Ja oma halli juuksete juures pean ma sõna! Minu wiha on kustunud — meie oleme sõbrad elus ja surmas!

Ümberringi olivad kõik waiw kui hauas. Keegi ei saanud mõõra wanamehe kõnest aru. Pragisedes lennawad leegid ja sädemed üle pühade hiiepuude latwade. Surnukeha lasti pikkamisi raudse raami peal tulesse. Leegid lõiwad kiunudes ja wilistades tema üle kokku. Nad paistiwad kaugele — walgustawad ka Soontaganas sureja kambrikest.

Kuue teise laulu ajal oli wanema kehast raudse raami pääle weel wähe tuhka ja põlenud luid järele jäänud. Need foristati ühe sawise nõuu sisse kokku ja maeti ta suguwõsa kalmule ühes ta sõjariistadega maha. —

— Soontagana wanem on kõigi sureliste teed toonelasse läinud, kust ta nii pea enam tagasi ei saa, kõlas wanema heal läbi wagusa rahwahulga. Meil on sõjakäik ees. Enne kui Taarale ohwerdame ja sõjakäigu üle otsust palume, küsin ma teilt: Kes peab uueks Soontagana wanemaks saama? Tema poega ei wõi meie sõjawäljalt tagasi kutsuda, teda on seal rohkem waja. Praegu on sõnum tulnud, et surnud wanema abikaas rawanduses haige on ning weel enne, kui päew toidu sülest püha hiie peale waatab, hinge wõib heita. Surnud wanema suguwõsal ei ole Soontagana linna peale, mida ta ülekohtusel wiisil endise wanema läest ära on wõitnud, pikemalt pärandamise õigust kui wõitja surmani. Kui endise wanema sugust enam pärijat ei ole,

fiis saab uus wanem walitud. Minu teada ei ole endisel wanemal ühtegi pärandajat järele jäänud; wanemast enesest ei ole ammugi enam midagi kuulda olnud. Mististe on ta furnud. Wi teab keegi teie seast endisest wanemast ehk tema fugulastest.

— Mina tean, hüüdis üks peenike läbilõikaw heal teiste hulgast.

Rõik jäi wait kui hauas. Wanakese käed wärisefiwad. Ta waatas terawalt sinna poole, kust heal tuli. Üks lühel-dane mehike tungis rahwahulga seast wanema poole, kes käega näitas, et talle teed antaks.

— Mis sa tead fiis wanemast Wotelest?

— Waadake mu otja, fiis näete isegi.

— Mina ei tunne find. Sinu keerlewaid filmi ja wastast nägu ei ole ma ialgi weel näinud. Kes sa oled?

— Mina olen Soontagana wõidetud wanem Wotele, hüüdis mees, kes keegi muu ei olnud, kui Liimlase seltsimees Panda, keda auus lugija juba Soontagana tee juures tundma õppis. Mina olen linna seaduslik pärandaja.

— Kes seisab selle eest, et sa õigust kõneled? küsis wanem imestades.

— Kes võib fiis selle eest seista, et ma mitte Soontagana linna õige pärandaja ei ole? küsis mees uhkelt wastuseks.

— Mina, mina! hüüdis üks teine heal rahwa hulgast. Rõik waatasiwad sinna poole ja nägimad, et wõeras imelik wanake oma kätt kõrgel ülemel hoidis ja wäga ärritatud wiisiga selle otja waatas, kes ennast endiseks Soontagana wanemaks nimetanud. — See mees waletab — Laara pühal hiiel — ta rojastab seda püha paika. Tema ei ole Soontagana pärandaja. Ta on wana auusa Wotele sugu teutaja — walelik — petis! Ara niisugune pühalt hiielt — wõi muidu nuhelgu jumalad teda!

Wihaga waatas teutatud mees wanakese otja. Ta filmist wälkus wiha tuli. Lühil ajal ei tulnud tal sõna suust wälja. Wiimaks kiskus ta oma taskust ühe kuldsõle wälja ja hoidis seda kõrgel ülemel. — Waata, kelle kaal-raha see on? Mis märk see ta peal seisab? Keh? — Noh!

Lihula wanem wöttis ehteasja oma kätte ja waatas Jeda lähemalt. See oli puhtast kullast tehtud ja ta peal seisfis Soontagana wanema maja kuju. — Märk on õige. Selle järele oled sa küll Soontagana õige pärandaja. Aga kus oled ja nii kaua siis elanud?

— Näita seda sõlge siia! hüüdis wanake. Lükise aega tunnistas ta teda oma wanade filmadega. Siis lendas häkiste rõõmu läige üle ta näu.

— Sõlg on Soontogana endise wanema Wotele oma. Seda on ta oma abikaasale teha lastnud. Aga kust sa ta said?

Wastased waatasiwad teineteisele terawalt filmi. Sõle omanik tuitus häkiste jalgade peal, ta kõikus lagasi, nagu näitas isegi tule paistusel waha karwa — ta oli Soontagana endise õige wanema ära tunnud. Warsti sai ta aga oma ehmatuse peremeheks. Wotele ei olnud teda mitte tunnud. See andis talle jälle julgust.

— Wanake, anna mu sõlg siia!

— Walelik, see ei ole sinu! Kust oled sa ta wõtnud?

— Sa oled peast hull, mis see sinusse puutub?

— Täna on küll keegi teine hull. Selle sõle wõtan ma enesele. Ta on mulle kallis. Minu õnnelised mälestused —

— Waadake, inimesed, hüüdis wõeras kawala wihaga, tema on tõeste peast nõder. Ta ütleb wiimaks, et see weel tema sõlg on.

— See on minu jah!

— Eks te näe! Noh, nüüd ütle ka weel, et sina see Soontagana wanem oled, hüüdis wihane mees ja rõõmustas isegi oma korba läinud kawaluse üle.

Wanake nägi küll, mis kiusaw külg neil sõnadel oli. Tema wastane oli kui uus kawal. Oleks ta nüüd oma seisust awaldanud, siis oleks rahwas, kes teda ei tunnud, muudugi wõinud wälja naerda ja nõrgameelseks pidada, nagu ta waenlane ütles. Pealegi oli see tema südametunnistuse ja kindlaste ettewõetud nõuu wasta. Kui ta ennast kadunud wanemaks oleks tunnistanud, siis ei oleks ta enam waguft oma kadunud omaste järele wõinud uurida, sest nende endine seisus hoiti ju muidugi hoolega salajr. Sellepärast ei was-

tanud ta midagi, ehk küll ta tundmata waenlane juba omale iga wastuse jaoks lõikawad sõnad walmis oli otsinud, mis juba ta pilkawast näust wälja paistis. Aga kust oli see tundmata inimene tema tütre sõle kätte saanud? Ta pidi sellest asjast midagi fiis ikka teadma.

— Ara pahanda, wõeras, ütles wanake pehmelt. Säame jälle heaks. Soia see sõlg omale, päri Soontagana enesele — mina ei taha sulle mitte takistust teha —, aga ütles sulle, kas see inimene weel elab, kes seda sõlge kord kannud ja kelle oma ta algusest olnud? Ütle, ütles, armas mees, kui sul ühe õnnetuma wanakese wastu wähegi õrnust ja kaastundmust on.

Sõle omanik rõõmustas iseeneses wäga, et wõit nii kergelt tema poole jäänud. Aga nagu see mõte, et ennaft Soontagana kadunud wanemaks tunnistada, häfiste talle päha oli tulnud, nii tahtis ta nüüd sellest ka kindlaste finni pidada ja iga hinna eest kõrget auuametit kätte saada. Wanakese oleks ta tema soowi täitmise eest wistist oma nõusse saanud, aga kas fiis mitte uued takistused teele ei oleks tulnud, kui õige wanem Wotele oma abikaasa ja wähest ka lapsed üles oleks leidnud! Ei, nüfuguseid takistusi tema tulewik ei sallinud ja sellepärast ei pidanud wanake seda ka ialgi teada saama, kas selle õige omanik elab. Nii mõtles ta ruttu iseeneses, ning fiis wastas ta lahle näuga:

— Pärastpoole, wanake, nüüd pole seks paras aeg ega koht. Inimesed saawad meie tüli sin pühas paigas imeks panema. Rõik, mis ma tean, pead sa kuulda saama. Ma pean esiti weel paremine asja järele kuulama. Lule ülestunahomme õhtul siiasamasse paika tagasi! Soia ennaft aga minust halba kõnelemast! Teed sa seda, fiis ei pea sa minult midagi kuulda saama.

Neid sõnu oli ta taha kõneleunud, et ümberolejad mitte kuulda ei saaks. Siis astus ta ruttu rahwa sekka ja jättis wanakese üksi, kellel uuesti kaunis lootuse kiir südant soojendas. Mitmed uudishimulised küsifiwad temalt, kuidas uue Soontagana wanemaga lugu olla, aga ei saanud wanakeselt õhtegi selget wastust. Ta lootis wõera lubamise peale ja tegi sellepärast, mis see talt oli nõudnud. Mitmedki wangu-

tafiwad tema üle kaastundmuses pead ja uskufiwad peaaegu, et ta wanadusest juba segane on.

Surnupõletamise tulufe oli juba kustumas ning ühe teise jeeppu alt tõusis hele ohwriheel pimeba taewa poole. Märk oli hea, ohwriloom oli paremale poole kukkunud ning wanem kuulutas sellest hõiskawale rahwale sõjajõnne ja jumalate nõuu, Sakalamaale abi saata.

— Läänu suurele Laarale, rääkis wanem waimustusega, et sa meie poolt oled ning meie teekonda tahad õnnistada. Näita siis waenlastele, et sa wägew oled oma maad ja rahwast, oma püha mägesid ja hiisa kaitsma . . . Aga kuhu jääb siis Sakala jaadid? Tema ei ole ikka weel siia jõudnud. Neg on kallis, meie ei wõi kauem oodata. Kutaku nüüd igamees koju, pangu kõik walmis ja andku ka neile külades teada, kes praegu sin ei olnud. Puhkamiseks on lõuneni aega. Pärast lõunat kogume kõik siia mäele kokku ning hakkame minema, sest wastu õdd on wilum teed käia. Laara kaitsku meid!

— Laara kaitsku meid! kõlas mitmest kümnest suust lorraga wasta.

— Kas mina oma rahwaga ka ühes pean tulema? küsis sõleomanik, kes ennaft wanaks Soontagana wanemaks nimetas.

— Soontagana malewa on juba ära läinud, nagu sa isegi kuulsid, wastas wanem, keda nii upsat küsimine oli pahandanud. Meie ei wõi praegu weel selle üle mingit otsust teha. Kui sa õige pärandaja oled, siis paneb wanemate maja pärast sõja lõpetust muidugi su ameti peale. Eune tahame aga asja hoolega järele kuulata. Nüüd sellest küllalt! Sõtta wõid sa ühes tulla.

Wihaga pigistas wanema kandidaat sõrmed rusikasfe. Ta teadis küll, mis see tähendas, kui otsustamine m a j a kätte anti. Majas oliwad ainult kuulsad wanemad koos, kes uue wanema walimise juures suurte ja kuuljate tegude peale waatafiwad, mida temal ei olnud. Ja neid sõjast teenima minna, oo, see oli liig kardetaw.

Wanem ei pannud teda enam tähele. Ta pööris sümber ja astus wanakese poole, kes ühe puu alla maha oli

istunud jalgu puhkama. Ratuks aega waatas ta wait olles wäsinud wanakese peale, siis kõneles ta lahelt:

— Wanake, sina ei ole meie ütelnud, kes sandoleb ja kust sa tuleb. Kui sa seda ei taha teha, siis ei nõua meie sinult seda; su kuluwalgest peast ja selgetest filmadest pean ma õiglast ja pettusetat meelt nägema, sest kuidas wõiks seal wälskus asuda! Kui sa nüüd oma sõnade ja ise üles oled näidanud, et sulle mitmed sündmused siin tuttawad on ja südame peal seisawad, siis ei ole seda mitte meie uudishimu wälja uurinud. Ole sa, kes sa oled, aga sa tunned meie rahwast ja wanemaid. Wasta mulle nüüd ühe ainukesel küsimuse peale: — Kas sa tunned seda meest, kes ennast Woteleks tunnistas?

— Ei tunne.

Aga weel teine küsimine: — Kuidas wõisid sa talle siis ütelda, et ta mitte Wotele ei ole? Kas sa oled Woteled tunnud?

— Olen tunnud ja tunnen weelgi.

— Tunned weel nüüdgi! Ja see ei ole mitte Wotele? Küsis wanem suure tähelepanemisega wastust oodates.

Wanake waatas ülesse ja nägi suure tamme tagast oma irnelise waenlase ähwardawat nägu. Meist filmadest wälkus tuld ja wiha. Wanake arwas ka ta wehklewaid rusikaid ähwardades ülesse ja alla liikumas nägema. Ja ometi oli ta terve elu õnn selle nurjotuma käes, mida see ära wõis purustada, kui temale midagi wasta meelt sündis. Ta ei wõinud sellepärast wanema küsimuse peale wastust anda.

— Nende küsimuste peale ei wõi ma sulle, auus wanem, wastust anda, kostis ta wiimaks ruttu, et selle jutu pealt ära saada.

— Need küsimused on aga tähtsad ja wõiwad isamaaliste asjadele palju selgust ja kasu saata. Ja sina ise lubasid weel wähe aja eest isamaad teenida. Teeni teda siis nüüd! Pea sõnal!

— Nõua mult, kõrge wanem, mis sugust teenistust muidu ial tahes — mis ma teha wõin, seda tahan ma ka truiste täita — aga seekord jäägu Soontagana wanema taga uurimine.

— Olgu siis seekord peale, aga kui waenu wanter jälle feisma jääb ja sõojumal meid jälle koju saadab, siis kõneleme edasi. Kui su wanad kondid weel suudawad liikuda, siis ole sina see mees, kes Soontagana emandale wanema matusest sõnu mid wiib ning temale meie kõitide sügawat leina tunnistab. Wanake, sa armastad oma isamaad ja rahwast, wõta enese hooleks meie noortsugu waprusele ja tugewusele harjutada, neile sõjalaule õpetada ning igas asjas neid nii kaua juhutada, kuni nende isad ja wennad sõjateed tallawad! Tahad sa seda teha, wanake!

— Wägew wanem peab ühe kulupeatesega rahul olema, wastas Wotele.

Sellega lahkusiwad wiimsed matuselised mäelt. Sommit oli warsti jätte jõudmas, aga pilwed ei olnud taewast lahkunud. Tuul oli kangeks läinud ja puhus wihma maha puistates wilult läbi puude. Wanakese liikmed wärisesiwad külma pärast. Ta südames helkis aga kena lootuse tähele. Ta filmab otsisiwad wõerast taga, aga teda ei olnud enam kuskil.

6. Metsawaim.

Hoopis teistfuguste mõtetega sammus wale-Wotele Soontagana linna poole. Tema südames oli weel suurem torm kui loobuses, mille ees loomad ja inimesed warju otsisiwad. Tema see äraandja oligi, kes enam kui kolmekümne aasta eest oma isanda Wotele waenlase kätte oli annud, sest et ta uult wanemalt suuremat auu lootis. Ta pettus oli aga awalituks tulnud ning rahwas ei sallinud teda filma otsasti. Ta pidi põgenema, et ennast rahwa põlgamise ja wiha eest peasta. Keegi ei teadnud, kuhu ta jäänud. Kui ta mõne aja eest jälle Soontagana maakonda tagasi tuli, siis ei tunnud teda keegi enam. Ta elas nüüd oma naisega ühes weikeses ülsitus metsa majakeses, kes kaua aega nõid mise, täewaatamise ja tulewiku tähendamisega oma pead oli toitnud ning seda ametit weel nüüdki pidas. Naine ei teadnud tema endisest elust Soontaganas midagi, sest et ta alles

hiljem temale oli läinud. Ta ei julgenud seda ka naisele kõnelda, sest temast liikusivad rahwa seas wanaste niisugused jutud, mida ta ialgi ilma wihafeks saamiseta ei wõinud kuulda. Tema ei olnud sündimise poolest Gesticlane ega wabamees, waid ühe Leedu sõjawangi poeg, kes Nurmegunda maal enesele naise oli wõtnud ja üht talupoega furma tunnini orjanud. Poeg oli küll lapsest saadik wabasse seisusse tõstetud ning tõusis oma terawa waimu pärast isamaa malewas kaunis kõrgele; aga kui keegi talle seda meelde julges tuletada, siis läks ta ilka hirmus wihafeks ning katsus iga wiisi wastasele kibedaste kätte maksa. Sellepärast aga ei saanud ta ialgi enesele selfimeeste seast õiget sõpra ega olnud ka ise kellegi wastu õiglane ega truu. Pärast Soontaganast ära kadumist oli ta huik aega mööda Läti ja Leedu maad ümber hulkunud, aga ka wist sealki midagi paremat leidnud, et wiimaks jälle Gesticmaale tagasi tuli, oli kord siin, kord seal ning wõttis kõige wiimaks Soontagana lähedale eluaseta. Oma endise nimegi Pando, oli ta ära wahetanud ja ennast eht Gesti nimega Metsawaimuks nimetama hakanud. See nimewahetamine oli wäga korda läinud tükk. Oma reisidel oli ta Liwi ja Läti wanematega tuttawaks saanud ning neile Gesti maad ja kindlusi kirjeldanud ning teesid juhatanud. Sellepärast oli nüüd ka Liwi würst Raupo oma wäimehe Wane tema juurde salakuulajaks saatnud, et ta kõik teed ja käidawad kohad üles otsiks ning linnad läbi uuriks. Sel wiisil oli aga Metsawaimul kardetaw elada, sest rahwa film waatas tema kui wõera peale terawalt kui tuttawate peale. Nüüd oli õnneks Soontagana wanem furnud, wanem kadunud — ja tema wõis wäga hästi ennast kadunud wanemaks tunnistada — ning ka wiimaks wanemaks saada wõlitud. Aga nüüd just tuli ka õige omandaja. See ei annud talle rahu. Põjast wõib ennem lahti saada, mõtles ta iseeneses, tema on weel palawa werrega noor mees, kelle süda wahwade tegude jänus suure sõja järele igatses, et auupärga teenida ja wõidutähets mõnda ilusat wanema tüdarta rinnale wajutada. Ta saab liig suure julgusega waenlaste wastu tormama ja sealjuures oma elu kautama. Aga ta wõib ka

tagasi tulla, kui õnn temaga on, ja siis hüiab terve maja ta ühel healel wanemaks! Aga, see ei wõi nii minna. Mu süda ütleb, et ta sõjast enam tagasi ei tule... Nõnda oleks siis üks wastane mul kaelast ära. — Aga teine ja weel kardetavam oli wanake. Kui ta teda nüüd wiimaks weel ära tunneks, siis saaks ta ilma lahklemata enese ja tema seisust ilmale awaldama, ning siis wõiks ta lästi halwaste läia. Wistist wõis neid mehi weel elada, kes terawama tunnistamise järele mõlemaid tundsiwad. See mõte ajas ta teha wärisema. Siinemaale ei olnud wana Wotele tema kohta weel midagi halba ütelnud, aga et ta seda pärast tõeste saab tegema, kui ta teda oma lubamisega petab, seda wõis ta niisama kindlaste ette ütelda kui seda, et ta wanakest ninapidi tahab wedada. See oleks ju tema arust otse pöörane olnud, kui ta oma kõige suuremale waenlasele head oleks teinud ning enesele seega auku kaewanud. Ei, seda ei tohtinud olla. — Tahab sa, et su lästi hästi käib, siis muretse selle eest, et teise lästi halwaste käib, ehk midu käib sul enesel halwaste, mõtles mees oma sugurahwalt päritud wana aja tarkusega. — See wanake ei pea mulle lahju tegema — ta ei tohi minu õnne rikkuda — ta peab mind ise Soontagana wanemaks Woteleks tunnistama — ma wõin teda sunnida seda tegema, ah ah, selleks on mul ju see sõlg! — Aga parem on kui ta waiķib — waiķib igaweste — ära kaub maa pealt — kes otsib rauka taga — kel on teda tarmis — jah, nii olgu —

— Mis sa ümised siin iseeneses? küsis häliste üks tutaw heal, ja natukene kohkunult ümber waadates nägi ta oma felttimeesti Liwlast naeratades puude warjust enese poole astumat.

— Rõrge wärst, ma ei oodanud sind sugugi siit leada, ütles Metsawaim. Mis on sind nii halwa ilmaga ulu alt wälja ajanud, pealegi nii wara?

— Ah ah, kas sa siis arwad, et Liwi sõjamees sinu maa metsadesse magama on tulnud, kus waenlased teda iga samm peal wõiwad waritseda! See oleks ilus! Meie wang on wäga ka getaelne ja ei taha mingi lubamise eest sõjawäe teisu ära rääkida. Kas wabest hirmutamine ei aitaks?

— See oleks asjata. Mis hea ei suuda, seda ei jassa kuri ammugi. Laseme teda veel oodata. Küll ta aega mööda teised mõtted saab, kui minu naine oma nõiakunstid appi võtab. Kui meie ta mõistuse viimaks peast ära ei peksnud!

— Ah kas sinu naine nõid on?

— Jah. Ta võib meile ka muud kasu saada.

— See on väga hea. Kas ta ka tulevikku tähendab ja tähti loeb, nagu Gesti tarkadest räägitakse?

— Küll, küll, vastas Metsawaim, ilma et ta küsimist oleks kuulnud. Tal oli oma mõtetega nii palju tegemist, et ta aegagi ei saanud seltsimehe kõnet kuulata. Ta ei teadnud praegu, kas ta oma seltsimehele enese uuesti ettevõtmisest pidi rääkima ehk ei. See oleks teda wõinud aidata, aga oleks niisama hästi ka tema käest jälle ta saagi ära wõinud võtta. Ta võttis nõuaks parem rääkimata jätta. Wähest tuli mõni parem filmapilk.

— Kas sa ohvrinäel midagi uudist kuulsid? küsis Siimlane Wane, kes oma alatu seltsimehe waitolekut imeks pani.

— Muud midagi, kui et malewa täna pärast lõunat wälja läheb. Jumalab on tema poolt, õnn saab hea olema. Mehed on küll wõidu peale julged.

— Paha lugu! Meie peame ruttama, et ma veel paarjal ajal sõnumiga koju saan. Kui ma mööda merd Metsapoolle randa saaksin, seal on mul laew walmis, mis mu koju wiib. Aga enne lubasid sa mulle Sinnusse linna ja Tornimäge näidata. Millal sõidame sinna?

— Niipea kui enese wälja oled puhanud ja ilm wailsemaks jääb. Selle tormiga ei julge keegi weikse lootfikuga merele minna. Kui märgid tött kuulutawad, siis on warsti torm waitimas ning ilus ilm tulemas. Nüüd aga puhkama!

Kui mõlemad mehed ühe weikese maja ette olivad jõudnud, mis weikse mäekinguga otsas kena metsa salgu all seisis, jaatis Metsawaim wõera lauda peale wärskle heinte sisse magama ning läks ise, kui see juba waljuste norstas, oma naise juurde lehma lauta. Kui naine meest nägi, pani ta piima lüpsiku käest ja küsis tasase peaaegu üsna kohkunud healega: — Kes see wõeras mees on? Mina

ei saa ta keelest dieti aru. Ta on üsna hirmus näha, ma kardan teda kui mõrtsukat. Millal ta ära läheb?

— St, tasa, lasse mind ikka wastata, ära küsi korraga nii palju. See on meie sõber, ta on suur mees, käib siin ainult liht riietes. Aga ära sa seda kellegile ära kõnele. Ta ei taha seda, see maksaks minu pea. Kui ta enese wälja on maganud, siis läheme ära. Ma saadan teda tüli maad ja pööran siis jälle tagasi. Sina tee talle hea sõõk ja loe sõnu sisse, et ta meie wastu ikka armuline oleks, siis wõime suureks tõusta, naine, wäga suureks, ütlen ma sulle.

— Käägi selgemine, ma ei saa sinust hästi aru.

— Ise oled ja tark tulewiku tähendaja ja läbinägija, miks sa siis sellest aru ei saa. Teine lord kõneleme rohkem. Kas wang ikka rahuliuue on?

— Mina pole teda waatamas käinud. Aga mispärast hoiate teie teda nii halastamata südamega wangis? Kas tema siis on? Ma kardan üksi kodu olles. Mis sa wead nihukesi inimesi siia kokku. Tuleb wiimaks mõni wõeras siia ja leiab minu majast wangi, mis ma siis teen?

— Ole mureta, küll meie ta su kaelaft enne ärareisimist ära muretseme. Küüd aga kõneleme mõnest muust asjast, mis meile palju tähtsam on. Kas sa tead weel, kelle sõlg see on?

Nende sõnadega tõmbas ta kuldsõle põuest wälja ja näitas seda naisele. Naine tundis teda ilma waatamatagi, aga siiski tegi ta nagu tunnistas ta ilusat ehteasja suure hoolega. Mees waatas terawalt naise otsa ja nägi küll, kuidas see kohmetanud ja ehmatanud oli.

— Käägi aga julgeste, armas naisukene, ja tead, ma näen, ja tead — ära salga midagi. See ei tee meile kumbfide kahju, waid kasu.

Naine teadis küll, et tema mehel wähe õigust ja auusast meelt oli ning sellepärast ei olnud ka tema ta wastu õiglane. Mehe kõne läbi nähtawalt julgustatud ütles ta õige õiglase näuga.

— Selle sõle omanikku ei ole enam elawate seas liikumas.

— Kelle käest said sa tema?

- Selle käest, selle oma ta oli.
- Räägi selgemalt, ägas mees.
- Ühe walitseja suguwõsa käst.
- Kes see walitseja wõsufene oli?
- Ühe kõrge walitseja tütar.
- Tütar? Ja kus on see tütar?
- Teda ei ole enam kuskil.
- Räägi selgemalt!
- Küsi selgemalt!
- Noh, kus oli siis see kõrge walitseja tütar?
- Teda ei elagi enam.
- Ah siis on ta surnud?
- Surnud jah!
- Ammu juba?
- Wiisteistkümmend suwet.
- Kas sina tundsid teda?

— Wäga hästi. Ta oli hea inimene. Ma kahetsen tänini ta surma. Kurjad inimesed on ta enneaega hauda kannud. Meid sõnu rääkis naisule raske õhtamisega.

— Kelle walitseja foot oli selle sõle omanik?

— Soontagana Wotele tütar Linda.

Uudishimulise küsija nägu läks wäga rahutumaks. Talle tuli wanate meelde, kes sõlge enese päranduseks tunnistas.

— Kas see Linda surnud on! Ta oli kena laps. Kus on ta surnud?

— Kas sina ka teda tundsid? küsis naine imeks pannes. Sind ei ole ma ialgi weel Soontaganas näinud. Metsawaim naeratas kawalalt. Naine oli selle naeratusega rahul ja rääkis siis edasi:

— Ta sai Sakalasse Leola wanema Lembitule mehele. Seal furi ta kurnastuse kätte.

— Lembitule? hüüdis mees imeks pannes. Mis mure tal seal siis oli?

Naisukesel suunurgad tõmbasivad kokku. Ta ei tahtnud sellest hea meelega kõneleba.

— Miks ja siis täna nii wäga kõit järele pärid? ütles ta wiimaks ja tahtis ära minna. Enne pole ja ialgi

niisuguste asjade üle minuga rääkinud ja täna tahad sa ometi reisi vastu puhata.

— Kas tal lapsi oli? küsis mees sellest hoolimata.

— Oli, vastas naine lühidelt ja haitas minema.

— Lemal oli lapsi! ütlesid sa. Jää seisma, ära mine ära. Räägi, mitu last oli tal?

— Kaks!

— Pojad või tütreid?

— Tütreid!

— Kas nad veel elavad?

Naine kahvatas ära. Ta ei jõudnud oma ehmatust enam varjata. Ta süda aimas kurja, sest miks päris ta mees nüüd nii hoolega selle järele. Mees nägi naise kohmetust ja see kihutas teda veel suuremale uudishimule. —

— Naine, miks sa ei räägi, miks sa ära kahvatab, — mis on nende lastega? nõudis Metsawaim äritusega.

— Ära päri wanu asju nii pikalt järele. Need äratavad minu sees halbu mälestusi üles, mis kui wanad haavad uuesti lõhkedes valu teevad. Jätame selle jutu.

— Aga armas naisuke, ma ei tea, mis seal siis nii valus võib olla. Räägi ometi selgemalt.

— Ah, sina oled ka üks halb inimene. Sa ei jäta kord järele. Kui ma Lindast ja ta lastest pean rääkima, siis tuleb mulle ikka nende isa õnnetus ja hirmus Panda meelde, kes mitu hinge õnnetuse fisse saatis ja nii mõndagi kurjateule ärritas.

Nüüd oli aga ehmatuse ja kohkumise kord Metsawaimu tätte tulnud. Sfimejel filmapilgul ei näinudki naine seda, aga pärast märkas ta seda suure imekspanemisega.

— Mis sa selle juures siis nii imelise näu teed, küsis naine rõõmustades, sest nüüd nägi ta, et ka tema mehel selles asjas saladusi oli, mida ta wististe hea meelega kuulda ei tahtnud. Seda kergemine võis tema oma jutustamisest peaseada. Ja ta lootus näis ka täide minemat. Mees jäi rahulisemaks ning ei tunginud enam oma küsimustega nõnda tema peale.

— Mis kurja on siis Panda Soontaganas teinud? küsis ta viimaks viivitades.

— Sa oleks pidanud inimestelt kuulma, kuidas igaüks teda sajatas. Inimesi õnnetusesse saata — kahetse, walelik, petis — —

— Aga kas need inimesed siis ka õigust kõnelewad? rääkis Metsawaim ärritatud wiisil wahela. Kas need inimesed ei ole ise kõik walelikud?

— Kui hull ühe üle otsust teeb, siis on see ikka õigem kui üks hulga üle otsustab.

— Kas sa oled seda Pandat näinud?

— Olen küll. Tal oli otse äraandja nägu. Ta näust wõis juba näha, et ta kellegi Gestrane ei olnud. Rahwas räägib weel täna päewani, et ta ühe Leedu orja poeg olnud ning oma inetu töö järele Soontoganast ei tea kuhu ära jooksnud.

Metsawaimu suured weresooned näu peal läksiwad punasaks, filmist wälkus wihatulute ja põsed lõkendasiwad tumepunaselt. Raine tundis neid eestähendusi väga hästi ning kartis neid ka niisama. Ta oli wihane, ja kui ta oma wiha wälja puistama hakkas, siis pidiwad metsaloomadki wärisema. Wihatujus oli ta oma mõistuse täieste ära kaotanud. Nüüd näis tal aga weel imelisel kombel mõtteid olema. Ta jäi rahulikult seisma ja waatas metskiku naeratuslega enese ümber. Lemap ise see Panda oligi, kellest ilm nii palju halba kõneles. Sa nüüd tahtis ta selle rahwa isandaks saada, mitte, et neid wennalikult juhutada, waid et nende laimduft kangeste kätte malka. Kui tema tegu ka õige ei olnud, aga kas siis inimesed selle üle tohtsiwad nuriseda! Tema oma nainegi oli ta naerjate poolt. See oli liig! Aga mis wõis ta parata! Oleks ta omas wihas selle üle temaga tüüfsema hakanud, siis oleks ta ise enda ära annud.

— Ei, nii see ei lähe, ümises ta iseeneses, mu naine ei pea seda mitte teada saama. Õige Wotele peab kaduma — tema juud ei pea mul waja karta olema — — Ha — — see on hea nõuu — — tubli, tubli — nii on hea — ja seal juures naeris ta koledate. — Oh sa õnnelik mees, et sul nii tark pea on!

— Naine, hüüdis ta waljemine, kes wähe ajal lehmad ära oli talitanud ja nüüd piimalüpsikuga üle aia aida poole tahtis minema hakata. — Tule siia! Mul on sulle weel mõni wäga tähtjas sõna ütelda. Aga, tee et sa suu pead! Ütski neist sõnadest ei tohi üle su huulte tulla, mis meie siin oleme kõnelenud. Kas sa tundsid Wotelet?

— Tundsin küll, wastas naine kartlikult, sest ta ei teadnud, mis ta imelik mees täna jälle pärima hakkab.

— Kas sa teda nüüd ka weel tunneksid?

— Miks sa seda küsid? Ta ei ole ju sugugi enam elus. Taewas teab, kus tema luud luituwad.

— Aga kui ta elus oleks? Ja selle juures naeratas ta ise weidralt.

— Ilma nägemata ei võiks ma teda ometigi mitte tunda.

— Seda ma ka ei nõuagi. Ütleme, kui ta sinu ees oleks.

— Too ta esiti mu ette, küll ma sulle siis ütlen. Mul on hea mälestus.

— Waata terawaste minu otsa!

— Mis see mõistatus peab tähendama?

— Kas sa siis mind tõeste ei tunne?

— Miks mitte! Sina oled Metsawaim, minu mees.

— Ma näen, et sul waene mälestus on. Sa ei tunne mind enam. — Mina olengi Soontagana wanem Wotele.

— Sina! Sina Wotele! hüüdis naine imestusega. Ei, ei, sina ei ole mitte Wotele. Ära heida nalja.

— Nali kõrwale... mina olen Wotele. Ma elasin siimaale wale nime all, et ma täli ei tahtnud tõsta. Nüüd on Soontagana wanem furnud ja mina wõin tema asemele astuda.

— Ära kõnele nii, mina mäletan wäga hästi, mida nägu Wotele oli, wastas naine kindlusega. — Ta oli ilusa nðu ja auusa moega mees, kes pea talgi wihaseks ei saanud. Ta kõne oli tafane ja kõlaw ning waade waike ja armas — finistest filmadest waatas lahkus ja heldus — oi, ma tunneksin ta praegugi weel ära — mul on ta nägu weel elawalt meeles, ehk mu filmad teda küll üle kolmekümne suwe enam pole näinud. Sina ei ole sugugi tema nägu, ja oled peaaegu — — —

— Mitte enam edasi, häädis mees wihaga wähele. Mina olen Wotele ja sellega on loxi otas. Kui sa peatsid teistiti julgema rääkida, siis häda sulle. Nüüd ei pea sa sellest weel kellegile midagi rääkima, aga kui kord tarwis on, siis pead sa mind Woteleks tunnistama ja ka weel teisi tunnistajaid muretsema. Pane seda hoolega tähele! Nüüd jäta mind rahule; ma tahan ka puhkama minna.

Kui ehmatanud naine ära oli läinud, wiskas Panda eht nüüdne Metsawaim enese pikali heinte sisse. Ta oli küll wäsinud, aga uni ei tulnud talle mitte filmi. Asi näis igapidi wäga halb olema. Tema naine oli ta pettust ära tunnud. Ta ei pidanud teda mitte Woteleks, waid arwas teda ühe teise — wistist Panda näuliseks. Di, see wihastas teda hirmsaste. Ta näis ka Pandast wäga palju halba teadma ning teda põlgama ja ometi oli ta ise selle põlatud inimese naine. Kui ta nüüd wiimaks ta ära tunneks, siis jaoks ta tõeste tema juurest ära jooksmata ja kõigele ilmale teatama, kes ta mees on. Aga mispäraft oli ta siis tema mees! Kas ta ei wõinud oma naist walitseda! Jah, seda wõttis ta kindlaste ette. Ta kas lootuse äratused auuivaldaja naise meelt ei muuda! — Sui, naisega saan ma kordal pomises ta iseeneses. Aga selle eest pean ma hoolt kandma, et ta Wotelega kokku ei saa. Ta tunneks tema tõeste ära, sest tal näib ta nägu heasti meeles olema ja wanake on tõeste weel ära tunda. Oma naise saladused tahan ma ka päraft wälja pärida... Aga Wotele... ei, muidu ei lähe... tema peab kaduma...

Kaua aega wäntsles ta asemel, enne kui wäsinus ta filmad kinni wajutas.

Nii kaua kui mehed magasiwad, mõtles naine wiimase päewa juhtumisi hoolega järele. Need oliwad aga nii ime-lised, et ta neist midagi aru ei saanud. See wõeras mees oli talle otse hirmus, ning ka tema oma mees oli otse kui ümber muudetud — käis päewad ja ööd otse selle wõeraga seltsis kodust ära ning tema küsimuste peale ei wastanud ta ialgi otsekoheselt ja diglaselt, waid püüdis ikka kõik salata. Sa wiimaks weel see sõjamees, keda nad minewal ööl kinni-

seutud kättega koju oliwad wedanud ja kinni pannud! See oli niisugune mõistatus, millest ta ka oma soolapuhumise ega tähetarkuse kunsti abil aru ei saanud. Selle kohta näitas kõik ta tarkus tühine olema. Ja siis weel tema mehe imeline usutamine ja Botele sugu järele pärimine — tema salaplaan, wihafeks saamine — selle üle murdis ta asjata pead. Ta süda ei aimanud kõigest sellest midagi head. Ta oli inimestest, kes tema sõnu uskusiwad, ära harjunud ka ise oma sisse uskuma, ning see usk tegi teda täna seda kartlikumaks, mida rohkem ta süda arusaamata sündmustest paha aimas.

Kui mehed unest üles ärkasiwad, oli lõuna käes. Uni oli raske olnud, aga ta oli ka heasti wäsinud teha kosutanud. Ilm oli waitfeks jäänud, wihma pilwed ära kadunud ja päike selgeste ja soojaste paistma hakanud. Ilm oli otse kui mere teekonna tarwis loodud. Metsawaim ütles uhkete oma seltsimehele: „Näe, seda on mu tark naine teinud!“ mille peale Diivlane pead raputas.

Kui mehed teha oliwad kinnitanud, läksiwad nad ära.

7. Kaks kalameest.

Järgmise päewa hommikul seadsiwad kaks kalameest Mhuusaare põhja pool otsas oma wenele purjub peale ning talitasiwad pealt näha õige suure hoolega wõrkude kallal. Ilm oli üle öö hea olnud ja tõutas lauemaks ajaks heaks jääda. Tasane tuule õhuke oli paksu udu ära lahutanud ning selged päikese kiired mängisiwad kui sätendawad hõbe litrid peenikes-tel laenetel, mis enam wirwendamine kui laenetamine oli. Wene lükati kaldast ära, üks seesoleja wõttis mõlad kätte, teine tüüri, ja laewake hakkas õige ruttu Weikse wäina poole sõudma. „Neil kalameestel näitse õige kiir taga olema,“ kõnlesiwad inimesed rannalt neile järele waadates.

— Need on isegi tublid kalamehed! ütles üks wanake, kes juba kalapüügil ja meresõitudel halli pea saanud. — Niisugune kalamees peaks küll hommiku wara merele minema! Ja nagu oleks mõni suurelt merelt sel ajal juba kalapoegagi

saanud! Sõjasadamast, Matsalu lahest ja Suurest väinast võib kalu saada, aga mitte sealt, kuhu nemad purjutavad. Aga las nad lähewad peale. Olid ju nii toredad, et meie meeste nõuu kuulda ei wõtnud.

— Ei tea, kes nad ise ka pidid olema? küsis üks teine.

— Wõi minap seda tean! küsisin ka, aga kas maidab ätlesid! Teine ikka kõneles kah, aga teine oli kui kurt, kes muud ei mõistnud teha, kui oma wõrka arutada ja otseti wette wahtida.

— Nad ikka wist maamehed olid? usutas uudishimuline felttimees edasi.

— Lont neist aru sai. Olgu nad, kes nad on. Mis meil sellega tegemist. Ega nad Rootsi rööwolid ikka ei olnud.

— Kes teab kah! — — Wahest mõned salakuulajad? arwas üks mees wiivitades.

— Tühja kah! Neid mehi pole peale Daani piiskop Andrease enam meie maal nähtud. See oli küll wõrukael — käis terve Saaremaa ja mere risti põigiti läbi ning kõneles kodus kõik jõhwi pealt ära, et siis sõjawäel hea maad wõitma tulla. Sellest ajast on juba neli suwe möödas. Sinne pole see Daanlastele siamaale mitte weel toonud. — Aga, mis me nii kaua siin tühjade pärast aru peame. Läti ära suuruksele, et siis tööle minna. Nüüd peab inimene mitme mehe eest hoolas olema, sest noored mehed on kõik sõjateel.

Sellega kadusiwad kõnelejad mere kaldalt.

Kalamehed oliwad juba nii kaugele merele jõudnud, et wõrgud sisse oleksiwad wõinud heita, aga kumbki ei näitnud seda meeles olemat. Kui nad enne ka wõrkude seadmiseega oliwad talitanud, siis wisati nad nüüd hoopis tulinast eest ära wene põhja. Nende filmad ei otsinud ka kalarikast wett, waid wahtisiwad ümberkaudu randa ja saarest.

Kalamehed Muhurannas ei olnud asjata nende üle halwaste kõnelejad. Neil oli osalt õigus, sest kalameeste wenega sõitjad ei olnud kalamehed, waid meie tutawad maa-uurijad Tiimlane ja Metsawaim, kes Saaremaa linnasid läksiwad tundma õppima, et tarwilisel korral otsimisega ajawiitmist ega takistust pole.

— Kui kaugel on veel Saaremaa linnad? küsis tüüri-
mees Viimlane.

— Umbes poolepäeva tee. Kui tuul põhja pööraks,
siis wabest saaksime sõdmamahegagi sinna.

— Kas sa usub, et meie teekond korda läheb?

— Saame näha, kõrge würist. Ma loodan, et kõik
hästi läheb, sest sõjamehed on kõik kaugemale Sakalamaale kokku
wiidud. Linnades on ainult wähe inimesi, ka sõjasadam
oli laewadest tühi.

— Näägi, aga ära ja nime nimeta, ütles wõeras walju
näuga. Soia, et seda teiste kuuldes üle su huulte ei tule.
See oleks mu äraandmine . . . Kas parem ei oleks ööd ära
oodata? küsis ta natukesel aja mõtlemise järele edasi. Päewal
wõidakse meid näha ja kinni wõtta.

— Ei, öösel on wahid igalpool wäljas. Kendeft on
raske läbi peajeda. Päewal aga ei hakka wististe keegi
meid kimbutama, sest meie oleme ju kalamehed. Kes wõib
meist paha mõtelda?

Viimlane waatas umbusaldusega oma seltsimehe otja.
Wistist märkas ta seltsimees oma peremehe mõtet ja ütles
wiimaks wiivitades: — Mina tunnen neid kohi õige hästi
ja wõin sulle ilma sinna minemata ära seletada, mis tarwis
teada on. Pahemat kätt Muhu saarel on Linnuse linn ja
paremat kätt Maasika linn ning nende ees tükk maad siin
pool Saaremaa rannas seisab kui wahiks kõrge Tornimägi
wahimajaga — —

— See ei aita — oma film on kuningas — õige
sõjamees peab kõik oma filmaga ära olema näinud, enne kui
midagi tähtsat asja ette hakkab wõtma. Kuidas saame
meie linnadesse sisse ning jälle tagasi?

Sõudja jäi wait. Ta ei teadnud praegu midagi wastata.
Ta südames wõitles kahklus. Pidi ta siis tõeste terme
maa kõige rahwaga ühele tundmata mehele tühja lubamise
eest ära andma? Wabest wõis ta ka petta saada. Ning sai
ta kord ise wanemaks, nagu ta nüüd kaunis kindlaste lootis,
siis oli ju rahwa waenlane ka tema waenlane. Wõi wõis

ta wabest teda wanemaks aidata ning seega auu ja rikkuse sisse tõsta?

Tema seltsimees wõis wistist ta mõtteid aimata, sest ta pomises enesele oma orja põlgliku pilguga uurides mitmed arusaamata sõnad habemesse. Metsawaim ei saanud oma seltsimehe mõtetest muidugi midagi aru. Ta sõudis wait olles edasi. Wene oli juba sinna Mühusaare nina kohta jõudnud, mille ümber ta Weikse wäina sisse käänis.

— Wasta ometi kord, kuidas sina mind Saaremaa linnadega ja sadamatega tahad tutwustada? küsis Liwlane hulga aja järele rahutumalt.

Metsawaim waatis wähe kohmetult üles ja tahtis praegu wastama hakata, kui kaldalt, mis siit kangel ei olnud, häliste tugew mehe heal nende kõrwu kostis: — Kuhu lähete? Pidage finni!

Mõlemad sõudjad waatafiwad wähe kohkudes ümberringi ja nägiwad rannas mitu sõjameest särawas sõjamundris, mis päikese käes kenaste hiilgas. Üks neist hoidis oma käed suu ümber ja hüüdis, et nad finni peakfiwad ning kaldale sõuakfiwad. Liwlane oli hoopis ära ehmatanud.

— Sõuname nüüd, mis wõime, ütles ta murtud healega, et siit ära saame. Neil meestel ei wõi meiega hea nõuu olla.

— See ei lähe, wastas sõudja. Kui meie põgenema tatsukfime hakata, siis teekfime oma wõllale ise oma käega kõie. Meie ei wõi ju nende käest peajeda. Neil on ka oma wene, ja kui hulk mehi sõudma hakkawad, kuhu jõuame meie siis nende eest põgeneda? Nemad sõuawad rutemine kui meie ja wõtawad meid merel finni. Julgust, nüüd ei aita muud enam midagi. Pane wõrk ruttu wette. Nad peawad meid kalameesteks pidama.

Nende sõnadega pani kõneleja wõrgud wette ja jättis sõudmise järele. Seltsimees waatas kahtlaselt ta otsa. Kui ta wiimaks ometi äraandjaks saab, mõtles ta wihaga ning ta käsi läks ilma tahtmata sõjakirwe warre külge. Rimbatus oli suur. Kui ta seltsimehel üks ainuke sädegi sellest waimustusest weres woolas, mis ta sugurahwast nii wapratele tegudele

kihutas, siis oleks ta siin tõeste oma kohuse peale mõtelnud ja oma rahwa kõige vägevama waenlase ära annud. See mõte pani julge sõjamehe pea üsna märisema. Aga ilma karistamata ei pidanud niisugune hirmus pettus mitte jääma. Ta seadis enese walmis, et esimesel filmapilgul, mil äraandmise märki nägi, koha ta nurjatust kätte võiks tasuda. Tema oli ennast küll siinamaale ta sõbraks nimetanud ning selle eest truud sõnakuulmist ja abi leidnud, aga ta põlgas ometigi sügawast südame põhjast niisugust meest, kes tühja tõutuste eest oma rahwa äraandjaks tahtis saada. Sel filmapilgul alles nägi ta weel dieti, kui suur ta põlgamine selle nurjatu vastu oli.

— Siin pole midagi karta, ütles põlgdub kalamees rahulikult. Mis on sõjameestel kalameestega tegemist! Nemad seadku oma wõrgud waenuväljale, mitte merele. Nad hüüwad ainult ja kui midagi iseäralist ei näe, siis lähewad jälle oma teed. Dotame aga wähe aega üsna waguši.

Wõeras tegi ka nagu weaks ta wõrku, aga selle juures ei jäänud üks ainufenegi liikumine kaldal ega paadis ilma tähelpanemata. Puna tõusis tal palgesse, kui ta märkas, et kaldal paat wette liukati ja nende poole merele sõudma hakati. Otsustaw filmapist oli tulemas. Kes wõis praegu ette ütelda, kuidas ta mööda wõis minna! Oma seltsimehe ja ühe waenlasega merel wõis ta ehk üksi walmis saada, aga peafemise peale ei wõinud ta mõteldagi, sest kaldalt pidi seda wõitlust selgeste nähtama ning see waewas ta südand raskete. Ta seltsilane oli waguši. Ta arwas tema näust kahjurõõmusest tundmusest wälja paistma. Sootiku mees jõudis ikka lähemale ning sõudja oli mõlemad mõlad käest ära pannud.

— Ära sa nüüd sõna räägi! ütles sõudja wõerale tasakeste. Sinu keelest wõib ta su wahest ära tunda ning nõnda meie kawalad plaanid läbi näha. Siis wõime mõlemad lõksu langeda.

— Ega ma muidu küll ei kõnele, aga kui ta minult midagi küsib, wastas wõeras selle usaldusega, mis häda ka põlatud inimese kohta awaldab, — mis pean ma siis tegema?

— Siis tee nagu oleksid ja kurtumm. Küll mina siin eest kõnele. Pea seda meeles, muidu oleme mõlemad kadunud.

Sõjamees oli nii lähedale jõudnud, et kalamehed wenes enam rääkida ei julgenud. Ta oli weel hoopis noore päraline mees, pika, sileda teha ja tugewa kasmuga. Ta filmas waatajaid tuliselt enese ümber ning ta waade oli raste wälja kannatada, sest see tungis südamesse. Waesel kalamehel oli niisugune tundmus, nagu näeks need läbitungiwad filmad kõik ta salajamad mõtted ära. See tegi teda üsna kartlikuks, mille pärast ta iseenele peale pahane oli. Noore sõjamehe riietest oli näha, et ta mõni kõrge ülem wõis olla.

— Mis kalamehed teie olete! hüüdis wõeras sõjamees kalapüüdjaid terawaste filmitsehes, — teil ei ole ju kala poegagi paadis.

— Siin ei ole mitte kalu. Meie tahtsime weel kauge- male merele sõita, oli lühike ja julge wastus.

— Kaugemale merele? hm, kui kaugele?

— Seda ei wõi meie praegu weel ütelda. Meie katsume järele, kus rohkem kalu saame.

— Siis olete wäga halwad kalamehed, kui teie kohtagi ei tea, kust kalu saab.

Rääkija kalamees lõi filmad maha. Tema seltsimees wahtis tagasihoidud wiisaga enese ette.

— Noh, ärge sellepärast jälle wihaseks saage, ütles noormees lahkemalt. Nüüd pole minu teades küll kellegi kalapüüdmise aeg, pealegi on praegu ka palju tarwilisemaid töösid toimetada kui kalapüüdmisega aega wiita — aga teie olete nagu minu tarwis siia saadetud. — Aga kes see teine mees sul on?

— See on minu wend, ütles kalamees rutuste.

— Sinu wend! aga ta ei ole sugugi sinu nägu.

— Ega kõik wennad ühte nägu ei ole.

— Miks ta nii ükssilmi wette wahib ja sõnagi ei kõnele?

— Ta waenele on kurt ja tumm. Temaga wõib ainult käte abil rääkida.

— Rahju küll, aga see kord on see ka hea, sest ma ei

terwita palju kõrwu oma käskude täitmiseks. Aga esite ütle mulle, kust ja pärit oled?

Kalamees oli nõuta. Ta ei teadnud, kas küsija ümberkaudse maaga tuttaw on wõi ei. Walega oleks ta wõrku wõinud langeda, kui ta lohti nimetaks, mida olemasgi ei ole. Wiimaks ütles ta ometi: — Soontagana maalt.

— Wõi Soontaganast siia kalu tulnud püüdma! See on üsna imelik. Kas see on tõsi, et Soontagana wanem furnud on?

— Tõsi. Ta on juba mahagi maetud.

— Kes saab nüüd asemele?

See küsimus näis iseäralise jõuga kalamehesse mõjuma. Siis wastas ta aga rahulifelt ja külmalt.

— Seda ei wõi praegu veel ütelda.

— Koh, kas seda oled siis kuulnud, et Soontagana maal üks Läti wõi Leedu wõi Sassa salakuulaja ümber hulkuda?

Wõrguwedaja tõmbas tübara sügawamalt päha, ja pani läe oma ära peidetud sõjakirwe juurde. Seltsimees ütles aga aruldase julgusega: — Ei ole midagi sellest kuulnud. Kust sina, auulik suur sõjamees seda oled kuulnud?

— Ustawate sõprade juust. Temal olewat veel üks teine mees ühes, kes selgeste meie keelt kõnelewat ja linna teesib, metsi, jõgesid ja mereteesid tundwat ja temale näitawat. Ma olen mehed igale poole luurama seadinud, aga need pole siinamaale midagi näinud. Kas sina ka midagi sellesarnast silma pole saanud?

Need sõnad mõjusiwad nähtawalt julgesse kalamehesse. Ta kummardas ennast maha wõrkusid korda seadma, sest muidu oleks wõeras tema näust ehmatust wõinud näha ja halba aimama hakata.

— Ei ole mina kedagi näinud, sellest niisugust kurja wõiks mõelda.

— Mitte kurjaks, waid nurjatumaks, häbemataks ja jõledaks tõdts nimeta niisugust tegu. See oleks isamaa ja rahwa teutuseks, kui meie oma seast keegi niisuguse põrgulisege ühes seltsib. Niisugune kurjategija oleks kolmetordset

surma ära teeninud. Unnaks Taara, et meie nad mõlemad kätte saame.

Kes võib küll nende kahe kalamehe tundmuusi ja mõtlemisi kirjeldada, mis nende süütundwas ja muistas hinges liikusiwad! Need oleksiwad ta ilma kahklemata sealkamas ära käigistanud, aga ronnalt wahtis hull mehi nende poole. Raste oli ka rahulist nagu teha, kui süda nii raskelt peffis. Kõneleja ei olnud neid mitte terawaste tähele pannud, muidu oleks ta nende wiletsatelt nägubelt tõeste kurjateu jälgesid pidanud leidma. Tema oli teiste asjade pärast siia sõudnud, mis tema kohta ka mitte ilma tähtsuset ei olnud. Need oliwad ta filmade terawust wähendanud.

— Kas neid on kusagil nähtud? küsis kalamees wiimaks sügawa healega.

— Jah, kõnelemise järele olnud neil niisamasugused riided kui teilgi praegu seljas.

Jälle peatas kalamees kõnelemisega. Wõrgu seadija ootas seda filmapilku, mil ta wägivaldaga kutsumata külalise kardetawa suu igaweste kinni võib panna. Õnneks kõneles sõjamees ise ilma pikema waheta edasi.

— Kuule, kalamees! ütles ta lahkest kohtunud kalamehe äla peale patsutades, kui sa oma tumma wennaga rohkestes kalu tahad saada, siis sõua otse kohe sügawamasse wäina sisse. Mine siis Lornimäel maale ja kaisu torniwahiga kokku saada — see on weel üks üksna noor tüdruk, nimega Leida. Tahad sa seda asja truiuste talitada?

— Wäga hea meelega, hüüdis kalamees rõõmuga, et kardetaw kõne fõrd otja oli lõpnud. Selle peale wõid julge olla, kõrge tundmata sõjamees. Aga mis pean ma seal tegema? Mis iganes wõimalik, seda tahan ma hoolega ja jõhwi pealt täita.

— Wii see käerõngas temale mälestuseks ning terwita teda saatja poolt tuhat korda. Ma oleksin südamest hea meelega teda weel waatama läinud, aga aeg lõppis otia. Malewa on teel, mul on rutt taga. Nimeta talle laewa õnnetust ja tornmist õdd odra külwi ajal, siis aimab ta isegi, kes teda kingituse saatmisega terwitab. . . Kui sõda otjas on ja mina

enam tagasi ei peaks tulema ja kui sina siis veel selle ilusa mere laenatel talu käid püüdmas, siis mine jälle lord Tor-nimäele ja üttele talle minu wiimasid terwitusi, mu hinge pühamaid püüdmist, et ma teda armastan, kustutamata leegiga armastan. Kui ma tema peale mõtlen, siis tulewad mulle wagad mõtted, pühad tundmused, siis oleksin ma kui pühal hiiel Taara pale ees wagaduse ohwrid wiimas. Täida mu palumist hoolega — siin on, sinu waewatasumiseks mõned hõbetükid!

Rääkija heal oli pehme ja wähe wärisew, millest kalamees sisemist liigutust märkas. Rõõmuga pistis ta raha tasku, wõttis uhte käerõnga ettewaatlikult enese kätte ning lubas teda kätte wiia ning kõiki nõudmist hoolega täita. Kallis käerõngas oli selgest kullast wäga ilufaste wälja nikerdatud. Häkiste jäi ta imestades kallist ehet wahtima. Seal nägi ta sedasama imelikku kaju, mis ka kodus naiselt jaadud sõle peale oli kujutatud Kas see midagi ei tähendanud? See ei wõinud kellegi kogemata juhtumine olla. Siin pidi midagi salajat warjul olema, mis ta kodus oma naise wastu puitlemisest oli näinud. Ta uskus kindlaste, et selle saladuse kättesaamine tema plaanidele suurt kasu wõib saata, ehk ta praegu küll isegi ei teadnud, mil wiisil. Aga siin ei olnud aeg neid uurima hakata, waid siin wõis ta kui kalamees kõigi asjade kohta nüridameelelist imestamist näidata ning käsku täita. Nagu enne hirmu, nii oli tal nüüd jälle rõõmu tagasihoidmisega tegemist.

— Nüüd on aga wäga waljud seadused, ütles ta siis, et wõerastel ja tundmata inimestel niisugustesse kohtadesse raske sisse on peaseda.

— Kalameestel on tee igale poole lohti, oli lühikene wastus. Küllap sa nii palju mahti ikka leiad, et oma asjad ära saad ajada. Kui kõik hästi lorida saadad, siis ei pea sul palka puuduma.

— Nuus sõjamees wõib mureta olla. Kõik peab sinu tahtmise järele sündima. Kuhu wõib su sulane aga sulle sõnumid tuua.

— Seda ei wõi ma praegu ütelda. Küll ma kuulan ise sinu järele, kui sõjast tagasi tulen. Kus külas ja elad?

See küsimus ei olnud kalamehe meele järele. — Suwel oleme meie igal ajal merelt leida ja talwel käime maal kalu kauplemas, vastas ta.

— Ah, meel üks küsimus, ütles sõjamees rutuga. Kas sa ei ole wast üht tugewat pruunika habemega sõjameest juhtunud nägema? Tal oli kõrge sõjamehe kübar peas, lai hõbepandlatega wöö ja pikk oda ning suur kivist sõjakirwes.

Mõlemal kalamehel tuli kohe see sõjamees meelde, kes tunaeile õõfi Soontagana teel nende käest tüdrukü ära peastunud ning kelle nad siis pärast metsas kinni wõtnud, wiha lahutuseks läbi peksnud ning siis Metsawaimu majaspe pool uimaselt wangi toonud.

— Kes see mees pidi olema? küsis kalamees wastuse asemel.

— Sakala wanem ja sõjapealik Lembit.

— Lembit! hüüdsiwad mõlemad kalamehed ühest suust suure imekspanemisega.

Sõjamees waatas tumma otja. See lüdi aga kohe filmad maha ja pomises arusaamata sõnu.

— Aga sinu kurt kuuleb ja kõneleb, ütles sõjamees imestades.

— Ta räägib ainult mõnda tutawat sõna siis järele, kui ta rääkija suhu waatab, wabandas kalamees, kes oma seltsimehe unustamise läbi mitte weitsesse kimbatusesse ei sattunud.

— Aga kust ta siis just Lembitu nime tunneb?

— Mina olen talle selle kuulsa kangelase nime niipalju ette kiskanud, et see talle meelde on jäänud, ning nüüd kõneleb ta seda ikka järele.

— Oh seda waest meest, ütles sõjamees osawõtlikult. Ta auustab oma rahwa aumehi, ilma et ta nende tegusid ja suuri töõsid vieti aimaksi! Sellest paistab meie rahwa waimu waprus ja ijamaalik meel wälja. Kui juba nende sees, kes oma kõrwaga isamaa nimegi ei ole kuwinud, nii soe süda tema käekäigu kohta elab, miks ei pea meie siis

wõitu lootma! Aga mis on siis — kas olete teba näinud. Ta on arusaamata wiisil ära kadunud.

— Ei ole kuskil sarnast meest näinud.

Sõjamees lükkas oma wene minema ja sõudis tugewal käel kalda poole. Kalameeste nägudel säras rõõm. Sõda-ohht oli mööda ning kahju asemel olivad nad kasu saanud. Tornimäe tee oli neile lahti ning Eesti kuulus sõjapealisk Pembit nende wang. Kraandja süda, mis sa weel igatsed! — Edasi! Õnn on meiega, hõiskasiwad seltsimehed ühest huust, kui wõeras juba nii kaugele oli jõudnud, et ta enam ei kuulnud.

8. Torniwahht.

Weiitse wäina ääres Saaremaa rannal, seal kus praegugi weel Tornimägi seisab, oli sel ajal weike linn kõrge torniga. Torn oli kõrge mäekingu otsa ühe uhke maja peale ehitatud, kust kaugele ümberringi maale ja weel kaugemale merele wõis näha. Torni külles ülewel seisis üks määratu suur linn, mida Greeklaste puu hobusega Troja linna all wõis wõrrelda. Teise jala küünte wahel hoidis ta hulga sõjariistu ülewel ning teise jala warwaste küüned olivad ahwardawalt alla poole wälja sirutatud. Tornist käis luuk wälja linna siiskonda, mis nagu weike kambriku elamise tarwis kenaste wälja oli ehitatud. Siit wahkis torniwahht merrele laewade käiti ning andis neile päewal lipu, õõsel tulede läbi märki. Suure kõwera noka peal seisiwad kaks määratumat filma, milledest hele raswatuli iga õõse päewa loojaminekust tõusmiseni laewameestele kaugele mere peale walgust andis ja tormistel ning pimedatel õõdel õiget teed näitas. Päewal olivad ta filmad küll pimedad, aga siiski uskusiwad laewamehed sealt mööda sõites kaht elawat filma nägema, kes nende terwituste peale lahkest naeratasiwad.

Wõeras ei saanud sellest mõistatuse sarnasest nähtusest midagi aru, aga Maasika ja Pinnuse linna laewamehed teadsiwad küll, et need kena torniwahi Leida sõstrafilmad olivad, kes nagu mõni laewameeste kaitsewaim oma riigi alamatele

õnne vastu naeratas. Laewamehed mõistsiwad sellest waateft küllalt lugu pidada; juhtisiwad oma laewu tugewa käega ning õnnetus ei saanud neid niisugusel korral ialgi kätte. Sellepärast hakkasiwad nad wiimaks foguni uskuma, et torniwahi naeratawad sõstrafilmad neid kahju eest wõiwad kaitseada.

Torniwahht omas ilmsüütuses ei aimanudki, mis laewamehed temast arwasiwad. Ta nägi rõõmsaid nägusid merel ja oli rõõmus rõõmsatega, Ra kurbu mõistis ta oma lahke olekuga rõõmustada, mille eest kõit, kes teda tundsiwad ja temaga kokku saiwad, temast suurt lugu pidasiwad. Ta oli alles 16 suwet ära elanud, aga juba lapse põlwest saadik mere ääres lainete laskumist ja maru mühinat kuulnud, ilusat ilma ja hirmust torni ning wahutawaid laineid näinud ja õnne ning õnnetust tunnud. Ta oli juba sellega nii ära harjunud, et ilma meretohinemiseta tal elu igawaks läks. Päew otsa ei olnud tal muud feltfilast kui mühisew meri, mille tujusid ta waatamast ei wäsinud ega lohamist kuulmast ei tädinud. Tihti küll igatses ta enesele mõnda ustawat feltfilist ja sõpra, aga et see wõimata näis olema, siis pidi ta oma wagab soomid piisartega hända kandma. Tema süant ei olnud weel ialgi hella ema ega õe arm sojendanud, sest et tal waefekesel ei ema ega õde, isa ega wenda ei olnud. Neid nimesid tundis ta teiste inimeste suust, mille sügawat tähendust ta ainult sel wiisil aimas, nagu mõni keldri taimete päikese walgust ja soojust. Tema oli waene laps wõeraste majas. Oma emast ega isast, õdedest ega wendadest ei teadnud ta midagi. Neljateistkümnne aasta eest olid mere lained ta ühe wene sees Tornimäe randa ajanud ning Maasika linna wanem andis ta wana Tornimäe wahi kätte kaswatada, kelle naine teda küll hoolega kaswastas ja ta armastas, aga ema eest ei wõinud ta wõerale lapselike illa olla. Kes see lapsuke oli ja kust ta pärit, seda ei teadnud keegi ütelda. Tal polnud midagi muud märki ühes, kui weike hõbesõlg kudrustega kaela ümber. Nii kaswas lapsuke, kellele wõerad wanemad Leida nimeks paniswad, wahitornis ühes ja jäi suuremaks saades oma wana kasuwanemate asemele torniwahiks, sest tema film oli palju terawam nägema

ja kõrw osavam kuulma, kui wanabel. Tuba mitu suwe oli ta üksi merewahhija, tulesüütaja tornis, laewade juhataja tornis. Kui meri wihas mässas ja laewameestele õnnetust tõi, siis oli piigake kurb, wiis kartlikult kurjale merejumalale lepituseks ohwrid, ning kui torm waikis ja lained mässamast wäsiwad, siis tundis ta lapselik puhas süda imemagust, hõiskawat rõõmu. Mitu korda oli ta weikese wenega merele läinud, kui torm laewa mõne liiwapanga eht kiwi otja oli wisanud, ja merehädalised surmasti peastnud. Kui ilmad ilusad oliwad ning merel midagi karta polnud, siis istus ta oma kasuema kōrwal ja kuulas selle laulusid. Kõige rohkem liigutas teda „waele lapse laul“, mida ta üksi olles oma wahitornist imehelisewa heale ja kauni wiifiga alla waitse õhtuõhu sisse lastis kõlada. Selle kõrwu see heal kostis, see jäi kuulama ja kuulatas, kuni laulja laulu lõpetas. Ta laulis:

Oh sina surma sõgeda,
 Oh sina katku kadeda,
 Miks sa wõtsid minu memme?
 Ets nõind murda metsa puida,
 Tappa tamme süterida,
 Wõtta wahtri wõsuda
 Ennem kui wõtsid minu memmel!
 Nüüd ma ütlen diekene
 Ilma ema armastusest —
 Ei mul ole armuandjat
 Ega pea silitajat.
 Kellelt lähen õnne otsima,
 Kelle hõlmalt armu saama? —
 Kivi juure, karnu juure
 Wäljale wogude juure, —
 Tuleb tuuli, annab armu,
 Tuleb päewa, peab silutab.
 Kui ma teaksin ema hauda
 Hüataksin ema hauasta:
 Emakene, memmekene!
 Tõuse üles hauastagi,
 Karga wälja kalmustagi.
 Kui sa kostad kalmu kambriist:
 „Ei wõi tõusta, tistat noori,
 Muru mul kaswand mulla peale,
 Aruheinad hana peale,

Sinililled filma peale,
 Kullerupud kulmu peale;“
 Siis toon Wirusta wilati,
 Lembitu linnast luiskese,
 Niidan muru mulla pealta,
 Aru heina hana pealta. —
 Hüiad hauast, emakene:
 „Ei wõi tõusta ei tõuta
 Liiw mul rõhub rindasida,
 Muld mul muljub mottasida,
 Sõmer litsub filma peale,
 Kivikene kulmu peale.“ —
 Siis toon linnast liiwa sõela,
 Muilta maalta mulla sõela,
 Saarelt toon ma surmasõela,
 Ringu otjast kiwisõela:
 Sõelun liiwa linna teele,
 Sõelun mulla muile maile,
 Sõelun sõmera sookse,
 Kivikejed ringu otja.
 Kui siis kostad kalmusta:
 „Muld on juures mulla haifu,
 Källes on ju koolja haifu,
 Seljas on mul surma haifu —
 Siis wiin Wirusse wihtlema
 Wõjen juurest mulla haifu

Juhkawa.

Esimene anne.

Wend ja õde. — Wõeras wanake. — Waenlased. — Sureja ema sõnad. — Wanema matujel. — Metsawaim. — Kaks kalameest. — Tornivaht.

Teine anne.

Lormine õõ. — Armupaelad. — Luuramise peal. — Dotamata õnn. — Lõhi pesa. — Mis sõda tõi. — Kurb sõnum. — Sõber häda ajal. — Targa juures — Uued plaanid.

Kolmas anne.

Kaks wanemat. — Päda ei tule kell kaelas. — õnnetu jälle-nägemine. — Kinni püütud. — Tähtjas leidus. — Waenlased Wiljandi all. — Weel lord wend ja õde. — Kes on see uueu? — Tuudmata sõnumik on tõtt rääkinud. — „Maga magamas“ — Isa ja tüttar.

Neljäs anne.

Kaks sõbrannat. — Kalamees. — Üks wanema paar. — Tema see on! — Metsal kõrwad. — õirmus õõ — Dotamata sõnumi tooja. — Kallist ostetud priius. — Tume punkt selgub. — Elu sõja ajal. — Wiimane jälle-nägemine. — Kasuwend ja kasnõde. — Kerkaja. — Ots.

Igast raamatu poest saada. Sulga wiisi ostjad saawad kõrged protsendid.

Arwustused Eesti ajalehtedest.

Postimees kirjutab „Wambola“: „Kui uue raamatu nimi, mille inimusi rõõmuga mõime terwitada. Wiimasel ajal on küll Eesti kirjanduse kõngusoleku üle õigusega kaebatud. Seda rõõmustavam on siis, kui jälle üks suurem töö meie weikest kirjandust rikastab. Ja nimetatud raamatu tähtsust tõstab iseäraliselt see, et ta toimetaja oma jutustuse aineks Eesti ajaloo on walinud. Ajaloolikkude jutustuste tähtsust on suuremate rahwaste juures ju selgeste tuntud. Need annawad lõbu ja õpetust ühtlasi . . . Sellepärast põimivad osawad kirjanikud tähtsaid ajaloolisi sündmusi jutustusteks ja tutvustawad ajalugu jutukujul rahwa laiemale ringkonnale . . . Aga jutustustest on kõnes olew raamat alles esimene suurem töö sel väljal. Ta kirjutaja ütleb eeskõnes, et sellega Eesti wanaaja ja ajaloo tundmist ebandada tahab. Ja see püie on tal ka hästi õnnestanud. Jutustuse ajaks on Eesti wabaduse sõda walitud, kus Eesti rahwas oma iseseisuse wisa mõitluse järele küll kaotas, aga auuga kaotas . . . Et Eesti ajaloo kohta üliweidi kindlaid teadusi on, siis on raamatu kirjutaja ülesanne raske küll, õiget selle aja wärwilandjat juttu teha. Ta on terawasti kõite tarwitanud, mis iganes sellest ajast teada on, nagu seda jutus ette tulewad kõneläänud tunnistawad . . . Kõne wiis on jutus soraw ja lõbus, kui ka mõni kõnelään weidi wana magu, aga siin just

jutu iluks on. Ilusad rahwalaulud on sündsasse kohta wahese paigutatud. Mis muud, kirjanuse sõber, kui murekse omale see uus raamat ja õpi sellest oma esivanemate elu enam tundma. Küll siis näed, et minuga ühes raamatu kirjutajale „aitäh“ ütled“.

Cesti Põstimees kirjutab „Wambola“: Meie oleme esimene ande läbi lugenud ja julgeme selle üle järgmist kriitikat awaldada: Sess andes jaawad 8 isejugust elu ettetuletut ja nende saatust aja-kohaliselt kirjeldud. Kirjanik on püüdnud wana Cesti elu wainus ja tema juhatuse sihis kõik neid elu juhtumisi, mis ta sellajal kõige Cestilase elusse puutusiwad, iseäralikult aga neid, kes selles Wambola jutus tegewiselt ehk kannatlikult ette astuwad, täiäsa asjakohaliselt kujutada, ning seega wanaaegset Cesti iseloomust lugejale selgemaks teha. See töö on esimenes andes kauniste korda läinud ja seega Cesti ajaloo kirjandus jälle ühe täiäsa tüki materjali oma puuduse täiendusets wõitnud. Kui meie selle peale mõtleme, et Cestlaste ajalooline kirjeldus üli weike on, ja suurendamine ja laiendamine Cesti rahwale sest ajast armast mälestust paku, kus Cesti pinna üle Cesti wanemad walitsesid ja oma Cesti poega-dega seda pinda pealetulejate eest kaitseda püüdisiwad, siis saame meie selle arusaamisele äratud, et nimetatud „Wambola“ raamatu kirjeldus töö Cesti ajaloo teaduse edenemise kohta on; seepärast soowime selle raamatu annetele rohkest lugijaid. —

I. T.

Sakala kirjutab pikemas kriitikas „Wambola“: „Jutukirjutaja on rahwema aine wainud, mis Cesti kirjanikul ial wõib walida olla. Meie rahwa endise aja peal seisab paks pime linik, mille awamiseks meie ajalugu wahematerjali on jätnud. Üksituid märkuseid siin ja seal, kohtade ja Cesti wanemate nimed, mida arwa korda mõni ajaloo kirjutaja mõõda minnes üles tãdanud, on kõik, mis kirjanikul saada on. Nende waral peab nüüd kirjanik minewitu pimedusel ümber otsima, peab enesele sellegaegse rahwa tegemise, mõlemise, weel enam — rääkimise wiisi ette kujutama . . . Täielist otsust ei wõi muidugi temast weel saada, aga esimene anne on igapidi wäärt parema Cesti kirjanduse selka arwata, mitmest teisest algupäralisest jutust on ta, wõib nii ütelda, pea oja pikem; seda ja weel enamgi wõib ta ajaloolise kokkuseade ja tõsiduse kohta ütelda . . . Jutt ise lähob juba esimises andes põnewaks ja mis weel enam, tal on kaunis muinasline maitse juures. Jutus ettetulewate inimeste iseenõude kirjeldamie, kui palju seda esimese ande järele wõib ütelda, on kauniste korda läinud, äraandja Pãda juures ei ole enam midagi soowida. Niisama mehelikku ja tugewat iseloomu tunnistab Lihula wanem, ülesõlbe astub wana Cestlaste lihtne loomuline tarkus ja wisam. elsus tihti kenades piltides ette.“

Dlewifus kõnelewad lask armustajat. — en. ütled: „Algupäralise Cesti kirjanduse ilmumine on weel kaunis aruldane . . . Hää meelega tereatab sellepärast iga kirjanuse armastaja algupäralist toodet, liitategi weel kui see meie omast elust on wõetud. Sellesarnasets tuleb ta ülemal nimetatud A. Saali jutustust „Wambola“ lugeda. Jutustus wiib meid Lembitu aega tagasi . . . Soowitame raamatut soojalt kõigile Cesti kirjanduse sõbradele.“ — Üks teine armustaja ütled: „Jutu jooks on ladus, kõne tõlaw ja keel puhas ning nimed on ilusad eestilikud. Et see jutt rohkest lugijaid ja lugejad rohkest lõbu saamad leidma, see on kõhklemata kindel“.

Teise ande kohta kirjutab — en. „Lubaduse järele istmus peagi „Wambola“ teine anne. Ja niisamasuguse põnewusega nagu esimest annet oleme teisiti lugenud. Me ei ole endid omas lootuses mitte peynud, kui Wambola esimese ande järele arwamine et jutt wististe mõnus saab olema. Suure igatsusega ootame järgmisi andeid. —